

ודברים רבים עוד כאלה וכאלה יש לנו בשים, ודברים הגם חכמים ודורשים תפקידם, ויבוארו לנו במקומם בכרך הבא על ענינם, ובמקום הזה נענו רק ביסוד הדבר להשלמת הדברים אשר דברנו עליהם בזה.

ונבוא לדבר יסודי התקנות מדרבנן, היינו התקנות הכוללות, אשר כבר אמרנו שגם הם היו כולם כבר לפני התנאים כולם ממש ככל אשר הגם לפנינו, כי סוף זמן היותר אחרונים שבהם הוא זמן אנשי כנסת הגדולה.

ונשובה לבאר את ענין הדבר הגדול הזה.

## פרק לא.

### הימים הראשונים. יסודי תקנות דרבנן.

ידוע הוא המאורע הכולל אשר בא והיה בימי יוחנן כהן גדול, יוחנן הורקנוס, עם חכמי התורה, והוא נמצא לפנינו בסגנון אחד כמעט, גם בדברי ברייתא שלמה בגמרא, וגם כן בדברי יאזעפוס בקדמוניות היהודים, ונעתיק דבריהם לדעת ענינם, ונשים להם לב מנקודת דברינו במקום הזה.

בגמרא בקדושין ד' ס"ו נאמר:

דתניא מעשה בינאי המלך (ס"ג) שהלך לכוחלית שבמדבר וכבש שם ששים כרכים, ובחזרתו הי' שמח שמחה גדולה, וקרא לכל חכמי ישראל, ואמר להם אבותינו היו אוכלים מלוחים בזמן שהיו עסוקים בבנין בית המקדש אף אנו נאכל מלוחים זכר לאבותינו והעלו מלוחים על שולחנות של זהב ואכלו, והי' שם אחד איש לין לב רע ובליעל ואלעזר בן פועירה שמו ויאמר אלעזר בן פועירה לינאי המלך (יוחנן הורקנוס) ינאי המלך לבם של פרושים עליך, ומה אעשה הקם להם בציץ שבין עיניך הקים להם בציץ שבין עיניו הי' שם זקן אחד ויהודה בן גדידי שמו ויאמר יהודה בן גדידי לינאי המלך ינאי המלך רב לך כתר מלכות הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן שהיו אומרים אמו נשכית במודיעים ויבוקש הדבר ולא נמצא ויבדלו חכמי ישראל בזעם וכו'.

הערה (פ"ג) בברייתא נאמר כל זה על ינאי המלך היינו על בנו של יוחנן כהן גדול, וכדוע שהי' כל זה עם יוחנן עצמו, אבל הוא מפני שאביי הוא שהביא זה שם ונאמר בגמרא אמר אביי מנא אמינא לה דתניא מעשה זכו ואביי הי' סבר במס' ברכות ד' כ"ט הוא ינאי הוא יוחנן, ורק רבא שם העמיד הדבר על האמת ינאי יוחנן יוחנן ינאי רשע מעיקרו ויוחנן צדיק מעיקרו ולבסוף נעשה צדיק.

ובגמרא בקדושין השאירו בלשוננו של אביי הלשון הזה עצמו כמו שבא זה בפי אביי, וכמו שהביא הוא הברייתא לבית המדרש, בהיות שם ענין הדברים רק בגנוע ליני נאמנות עד אחד, ולא בגנוע ליוחנן הורקנוס ואלכסנדר ינאי, וסמכו בגנוע לה על סח שכבר נאמרו דברי רבא במס' ברכות.

וק בא הלשון הזה עצמו גם בברכות פ"ה ינאי מלכא ומלכתא כרים רישתא ביהדי חדדי ומדקטל להו לרבנן לא היה לה איניש לברכי והוא סגנון של קצור בהסיפור והלשון, ומדקטל להו לרבנן" הוא רק לאביי ולרבא הי' צריך לאמר ומדקטל יוחנן לרבנן (כי את אשר קטל ינאי לרבנן הי' אחרי אמצע ימי מלכותו, ומאז לא שב שסעון בן שטח אליו) אבל לא דקדקו באלה כלל וכל האגדה שם אינה אלא קטועה מאגדה ארוכה שבידשמי ברכות פ"ז ה"ב ונויר פ"ה ה"ג.

וק בא לשונם גם בסוטה פ"ז על ינאי תחת יוחנן, וכל זה יבואר יותר בדברינו על הצדקים, ובמקומו במדך שלפני זה.

וממש כן בא זה עצמו גם אצל יאזעפוס אלטמי" XIII, 10, 5 ויאמר שם:  
 יוחנן הורקנוס קרא את הפרושים אליו ויכרה להם כירה גדולה וכטוב לכם  
 שאל אותם לאמר, אתם ידעתם כי כל הפצי ללכת בדרך טובה, כי על כן אם  
 ראיתם דרך עוצב כי הודיעו לי ואראה לתקן דרכי, ויענו לו הפרושים כי כל  
 דרכי צדק ומשרים ולא ראו עון בו, והוא שמח על דבריהם, אבל אחד מהקוראים  
 אלעזר שמו (פ"ד) אמר לו אם רצונך לעשות השוב ואם תפסך משרים עליך  
 להניח אתר כהונה ולהסתפק בכתר מלכות בלבד, וכאשר שאל לו יוחנן על מעם  
 דבריו, השיב לו מסני ששמענו מזקני הדור כי אמך נשבת בימי אנטיוכס עפיסהאנעס  
 אבל השמועה הזאת שקר היתה, ועל כן קצף יוחנן מאד וכו'.

וכן הדבר כי דרשו אחרי הלעז, ומצאו כי אין לו מקום, ובטעות יצא הלעז  
 הזה, ולא נמצאו עדים על זה, וכמו שהוא גם בדברי יאזעפוס גם בדברי הנמ', כי  
 ראו שאין רגלים להלעז.

אבל זה הגנו רואים לפנינו גם מדברי יאזעפוס גם מדברי הבריתא כי אלו  
 נמצאו על זה עדים, ואלו ה' הדבר אמת כי אמו של יוחנן כהן גדול נשבת  
 במודיעים ה' זה דבר פשוט שעליו להניח אתר כהונה ולהסתפק בכתר מלכות בלבד.  
 אבל הלא הדבר ידוע שכל איסור שבויה לכהונה אינו אלא מדברי סופרים.  
 וזה לשונו של הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה סי"ח הי"ז השבויה שנפדית  
 והיא בת שלש שנים ויום אחד או יותר אסורה לכהן מסני שהיא ספק זונה שמא  
 נבעלה לעכו"ם ואם יש לה עד שלא נתיחד העכו"ם עמה הרי זו כשרה לכהונה  
 ואפי' עבד ואפי' שפחה או קרוב נאמן לעדות זו ושתי שבויות שהעידה כל אחת  
 מהן לחברתה הרי אלו נאמנות והאיל ואיסור כל הספיקות כולן מדברי סופרים  
 לפיכך הקילו בשבויה.

וגנו רואים במאורע זה עם יוחנן המאורע הכולל אשר עוד נדבר עליו  
 בדברינו על הצדוקים, הגנו רואים מתוכו כי לא לבה שעיקר היסוד של ספיקא  
 דאורייתא לחומרא ה' כבר דבר קבוע ומוסכם וידוע (וככל אשר יתברר עוד יותר  
 מתוך הדברים שם).

כי אם שנים התולדות היוצאות מהיסוד הגדול מזה, ה' כבר ידוע לכל,  
 ואיסור נהוג בכל העם. ומן המפורסמות.

וספק כזה של איסור שבויה, שהוא רק ספק של חשש, ספק שמא נבעלה  
 לעכו"ם, באין על זה כי אם חשש, גם אם יהי' דין ספק איסור של חתיכת ספק  
 חלב ספק שומן מדאורייתא לחומרא, הנה ספק של חשש כזה של שבויה, בודאי  
 אינו כי אם תקנה מדרבנן (פ"ה) היינו גם עיקר היסוד.

הערה (פ"ד) אצל יאזעפוס: נתחלש השמות של יהודה ואלעזר, ואין זה נוגע לדברינו במקום הזה,  
 ועוד נשוב לכל המאורע הזה בדברינו "הצדוקים והבייתוסים".

הערה (פ"ה) במקומו יתבאר לנו שבעיקר הדבר אין בזה מחלוקת בין הראשונים, ורק מסני שחשד  
 הרשב"א להרמב"ם שאמר ק' גם כספק חלב ספק שומן חקשה עליו בצדק מאשם תלוי אבל באמת אין זה  
 ענין כלל לזין חזיב אשם תלוי לפי שנים הרמב"ם לא אמר זה שספק לחומרא רק מדרבנן, כי אם כספק של  
 חשש, כספק חשש איסור שנאל על דבר היתר, וכעין ספק שבויה, ועל כן כתב בכל מקום, "כמו שביארנו בהלכות  
 איסורי ביאה" וכוונתו רק לזין שבויה, ובספק מזה באמת לא נמצא אשם תלוי כלל, ושם יתבאר לנו כל דברי  
 הרמב"ם במקומותם למשבותם.

# קנו דמים הראשונים יסודי תקנות דרבנן

ובכל זה הגנו רואים שגם תולדת היסוד הזה, דהיינו גם איסור שבועה הי' כבר מהמפורסמות, ומהאיפורים הדועים לכל.

ודברי דגמרא בכל מקום על זה כמו בבבא בתרא ד' קליה אמר ליה אביי אם הקלנו בשבועה נקל באשת איש.

ולשון הרשבים שם. אם הקילו בשבועה דהרבה הקילו בה חכמים במס' כתובות דאפי' אשה ועד אחד נאמנים לאמר טהורה ומעמא דבשביל שנתיחדה בין השבאין אין לנו לאוסרה שהרי סתם אשה משמרת עצמה מזנות ואוקמה אחזקה ואיסור קל הוא אם נשאת לכהן' אלה דבריו.

ובכל זה מבואר הדבר שהתקנה הזאת כבר נתפשטה מימים רבים לפני ימי יוחנן כהן גדול, ותהי אז כבר לחק ידוע לכל, ונהוג ובא, עד כי יהודה בן גדידי' אמר לו בפשיטות. הגה כתר כהונה לזרעו של אהרן' וכל החקירה היתה רק זאת אם הלעז הנהו אמת אם לא, דהיינו אם יש ממש בהרינון כי אמו נשבת במודיעים.

ויותר מזה יספר יאזעפוס עוד שם להלן XIII, 18, 5 שגם כאשר נעסו כל העם על אלכסנדר ינאי בנו של יוחנן כהן גדול, קראו לו בן השבועה.

והלא רק על אמו של אביו הי' הלעז הזה ולא על אמו של ינאי אשת יוחנן.

אבל הוא אחד מיסודי כללי הקבלה, ובמשנה קדושין ד' ע"ז. בת חלל וזכר פסולה מן הכהונה לעולם' ולשון הרמב"ם בה' איסורי ביאה פ"ט הי"ד. חלל שנשא כשרה זרעו ממנה חללים וכן בן בן בנו ואפי' אחר אלף דור שבן החלל הזכר הוא חלל לעולם'.

ואף כי במקום הזה הנה כל האיסור גם אם הי' אמת בהלעז לא הי' כאן כי אם איסור מדרבנן.

אבל הוא אחת מיסודי תקנות דרבנן אשר בזמן יוחנן כהן גדול כבר היו לפשיטות בתוך כל העם מקצה בהיותם נשמרים אצלם מראשית הימים דור אחר דור עד ששבו כבר לדברים פשוטים.

והחכם ווייס (ד"ד ח"א עמוד 184) בדברו מאלכסנדר ינאי, בראשית ימי מלכותו אשר אז נשא ויבם את אלמנת אחיו מצא מקום לשבת על מקל רכבם של חוקרי אשכנז כי גם בכל יסודי התורה אין להם קבלה לישראל, וכי הכל רק תקנות אשר נתקנו רק בימים המאוחרים בימי הזונו, בימים אשר באמת היו אז חכמי התורה נפרדים ונפורים לכל רוח, ויאמר שם:

אריסטובולוס זה (בן יוחנן כהן גדול) לא האריך ימים על ממלכתו יותר משנה אחת וכו' אך כמותו באה המלוכה ליד אשתו שלמינון והיא הוציאה ממסגר את כל אחי בעלה, ועם ינאי התקשרה בקשר האישות, ועתה בלי ספק קשרה זה הקשר מיד עד שלא נתמנה להיות כהן גדול, ובאופן זה מותר לכהן גדול לישא

והאחרונים כבדו הנחל במקומו מנהג הסבו את דברי הרמב"ם למה שלא עלה על דעתו חלל איתו בדין מתלוקת אבל אשם חללי אם תתיכח אחת בעיניו או שתי תתיכח, והקשו על הרמב"ם קושיות מדברים מפורשים, ונתרצו על פי דרכי הפלפול, אבל הכל על מקומו, וכל הרברים פשוטים. ובאמת כי בעיקר היסוד אין בזה מתלוקת בין הראשונים, וכל זה יתבאר לנו במקומו. אמנם בנתן לאיסור שבועה חזק לכלי עלמא רק תקנה מדרבנן.

אלמנה (יבמות ד' ס"א), ואולי ה"י זה המאורע סיבה לחכמים שיסדרו זאת ההלכה והתירו על פיה לינאי לישא את אלמנת אחיו אלה דבריו. והנה בדא מלבד, כי לא כנסה ינאי לפני אשר נתמנה להיות כהן גדול (פ"ו) כי אם רק נתקשר עמה בקשר אירוסין, למען אשר ימצא מקום לאמר. ואולי ה"י זה המאורע סבה לחכמים שיסדרו זאת ההלכה.

אבל טעה בדבר שתינוקות של בית רבן יודעים אותה שיבמה שנפלה ליבום אין לה אירוסין כי אם כניסה.

ומקרא מלא הוא (דברים כ"ה ה') יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה. ומשנה שלמה היא בריש מס' קדושין. האשה נקנית בשלש דרכים בכסף בשר וביאה, היבמה נקנית בביאה.

והמשנה ביבמות (פ"ו מ"ד). אירס את האלמנה ונתמנה להיות כהן גדול יכנוס' הוא רק באלמנה מן השוק, אשר בה מהני אירוסין להיות כאשתו לכל דבר, אבל לא בנפלה לפניו ליבום ששם אין האירוסין עושים דבר, רק כניסה.

ומתוך חסרון ידיעה של דברים פשוטים כאלה הרשו לעצמם לאמר דברים בראשי יסודי חכמת ישראל.

וראו לנו להעיר במקום הזה על דבר נפלא מאד אשר בא אצל יאזעפוס בספרו נגד אפיאן I, 22 הנוגע לזמן קדום מאד יותר משלש מאות שנה לפני חורבן הבית.

וענין דברי יאזעפוס שם הוא לברר כי גם היוונים בימי קדם, בהימים היותר קדומים ידעו את היהודים וכל עניניהם, ואחרי אשר יביא שם ראיה לפני זה מפייטאנאראס יביא אחר זה ראיה מדברי חכם יוני אחר אשר זמנו סמוך לימי אנשי כנסת הגדולה ויאמר:

גם לבר זה כבר ה"י בימים הקדמונים. מנהגים רבים של בני ישראל ידועים ומפורסמים, וכבר אז בימים הקדמונים ההם מצאו להם מנהגי ישראל ומעשיהם מהלכים בין העמים ויחקו את בני ישראל, וזה יוצא מספרו של החכם Theophrast על החוקים, ובדבריו שם על אנשי צור יאמר כי נאסר להם לשבע בנוסח השבועות הנהוגות אצל בני עמים אחרים, ובין כל עניני שבועה אשר ימנה ויספור, ימנה גם את השבועה הידועה. קרבן אבל בשום מקום ומדינה לא נמצא כזאת כי אם אצל היהודים לבד, ובהעתיק זה עברית יפורש זה כמו נדבה לדי'. ומעתיקיו לא ידעו לפרש דברי יאזעפוס אלה ואחד ממעתיקיו הכהן הנוצרי פארעט גם יכחישו וכתב שם בהערה. אבל שבועה. קרבן לא נמצא גם אצל היהודים.

ומעתיקיו היהודים (הוצאת פהליפסזאהן נאלרשמיידר והערצפפלד, לייפציג 1867) כתבו שם בהערותיהם. כונת יאזעפוס הוא בהכרח על מי שנדר חסץ לבית המקדש ע"י מאזעס 2, 30 (כוונתם לספר במדבר פרשה משות) והמלות אשר יאמר יאזעפוס *θεῶν Θεῶν* יוכל להיות רק מתנה, מתנה לדי'. נדר הקדש ואחרי אשר קרבן הוא שם כולל לכל מיני הקדבנות כולם, כי על כן יהי זה oblatio ועל כן יורה שם זה תחלה את ההבאה של הקרבן ואחר כך את הקרבן עצמו אלה דבריהם.

# הימים הראשונים יסודי תקנות דרבנן

והנה האריכו יותר מדי, אף כי לא אמרו ולא כלום.  
ודברי יאזעפוס אלה אי אפשר שיהיו בנדרי הקדש שעל זה לא הי' יכול  
לאמר. אבל בשום מקום ומדינה לא נמצא זה כי אם אצל היהודים.  
שהרי הדבר ידוע שגם כל העמים נדרו והביאו קרבנות לבתי שקוצם, ובחי  
הבהבי, וגם השם קרבן על קרבנות הנקרבים הוא כן גם אצל הערביים, אשר  
אמרו גם הם על זה. קרבאן וכבר היו הערביים גם הם לעם הרבה מלפני הימים ההם.  
ויאזעפוס יאמר על זה מפורש. וכבר היו גם בימים הקדמונים מנהגים  
רבים של בני ישראל ידועים ומפורסמים וכבר אז בימים הקדמונים ההם מצאו  
להם מנהגינו מהלכים בין העמים ויחקו את מעשי בני ישראל.  
וכל זה אי אפשר לאמר על הבאת קרבנות, או נדרים, ונדרות של חסצים  
לבית המקדש, שכל זה היו דברים הנהגים גם לכל העמים מימי עולם.  
אבל דברי יאזעפוס פשוטים, ואין דבריו בענין נדרי הקדש, כי אם נדרי  
איסור ומתפס בקרבן, ששם באמת. הקרבן הוא לעצמו שבועה, ועל זה הם  
דברי היוני שהעאפראסט אשר הביא מה שהעתיק מספר חוקים של בני צור כי  
נאסר להם לישבע בהשבועות הנהגים אצל עמים אחרים, ובין כל עניני שבועה  
אשר ימנה ויספור שם, יחשוב גם את השבועה הידועה. קרבן.  
וזה הוא באמת כדברי יאזעפוס רק אצל היהודים לבדם, אפס זולתם.  
ולשון המשנה במס' נדרים ד' י"ג הקרבן כקרבן קרבן שאוכל לך אסור.  
ולשון המשנה שם ד' י': (מ"ג) האומר לחולין שאוכל לך וכו' אף על פי  
שלא הזכיר קרבן הרי זה נדר בקרבן.  
וכדברי הרא"ש שם. הרי זה נדר בקרבן כאילו התפס בקרבן וסתם נודר  
בקרבן מתפס.  
ולשון הרמב"ם בה' נדרים פרק א' הלכה ז'. האומר פירות אלו עלי קרבן,  
או שאמר הרי הם בקרבן, או שאמר לחבירו כל מה שאוכל עמך עלי קרבן, או  
בקרבן או הרי הן עלי קרבן הרי אלו אסורין עליו.  
וכל אלה נדרי איסור הן בין אדם לחבירו והלשון. קרבן הוא השבועה,  
ועל זה יאמר יאזעפוס בצדק. אבל בשום מקום ומדינה לא נמצא זה כי אם אצל  
היהודים.  
לפי שזה הוא באמת אך חוקים ומשפטים אשר לא עשה כן לכל נוי, ואין  
אצלם מכיוצא בזה כל מאומה.  
וכדברי היוני שלקחו זה בני צור מעמים אחרים, ועל כן ענשו על זה  
בחוקי המדינה לכל אשר יעשה כן.  
ועל זה הוא שיעיר יאזעפוס בצדק שמוה מבואר. שכבר בימים הקדמונים  
היו מנהגים רבים של בני ישראל ידועים ומפורסמים וכבר בימים הקדמונים ההם  
מצאו להם מהלכים בין העמים עד שהם חקו בזה את בני ישראל.  
ויאזעפוס בזמנו הביא זה בין ראיותיו נגד אפיאן להראות כי העמים ידעו  
את ישראל גם בימים הראשונים.  
ואנחנו בימינו אלה נוכל להשתמש בראיה זו עצמה וכיוצא בה נגד אנשים  
מבני ישראל, אשר לא רצו לחקור בחכמת ישראל, וישתדלו בחזקת ה"ד להכחיש  
את עצמינו.

ואם כי דברינו במקום הזה אינם כי אם בנוגע .ליסודי תקנות דרבנן ולא לכל הדברים אשר הנם מדאורייתא ונדרי איסור אלה דינם דין תורה. אבל כל הלשונות ההם באין כבר מתוך מה שתפסו בלשונם מתוך יסודי ההוראה לשון קצרה ונהנו כן, ועל ידי זה הוא דין נדרי איסור, וענין דברי יאועפוס הנם לא עצם הדין, כי אם מה שחקו העמים את בני ישראל וינהנו מנהגם, וזה הוא גם נוגע לכל דברינו במקום הזה (פ"ז).

והנה היוני הזה הי' זמנו קרוב לזמן אנשי כנסת הגדולה והי' בראשית ימי אנטיגנוס איש סוכו.

אבל הנה דברי הסופר היוני מהעאפראסט אינם על מה שנהנו באותה שעה, דבריו הם מה שהעתיק מחוקי ארין צור (טירוס) את אשר חקקו כבר לבני עמם בספר החוקים, ויעתק משם את אשר חקקו כבר, לענין על זה. וזה ודאי שלא חקקו חוקים ועונשים על ידי איזה מקרה בודד שקרה כי עשה איזה איש לעצמו, ואין ספק שראו שהדבר פורץ דרך ומתפשט בין העם. ודבר שאין צריך לאמר הוא שעם נכר הלוקח מנהג מעם אחר, מנהג זה הבא שם, בודאי שבתוך העם הראשון אשר מהם לוקח זה, שם נתפשט הדבר ונשתרש מימים רבים.

וזה באמת כן הוא, ככל אשר יתבאר בחלקי הספר הקודמים, כי לא לבד שמעולם לא נשתכחה תורה מאהלי תורה, מדור דור, כי אם שנים בין ההמון הנדול, הנה גם בימי הבית הראשון, אף כי אלסים למרו אל דרך הגוים ביצרא דעבודה זרה, אשר הוא משבע ההמון וחלושי הדעת לתור אחרי עיניהם, ובפרט בהיות זה אז גם קשור יחד עם ענבים ותאות נמבוות, אבל בנוגע למצוות המעשיות בכללן, בזה לא יצאו מן הכלל גם אלה, ויחד עם שלומי אמוני ישראל, נהנו גם הם בכל דברי התורה (פ"ח).

והנה בדברי יאועפוס מפי החכם היוני יש לנו רק זה לבד שהעמים חקו את מנהג ישראל ויעשו כמעשיהם, ובודאי שאצלם הי' זה רק כצל בנמותו ורחוק מדרכי התורה, ונהנו מה שנהנו כמחקים את מעשי אחרים.

אבל זה ודאי שבמקומו אצל בני ישראל אשר משם לקחו זה, שם הי' הדבר כמו שהוא, וכמה יסודי הלכות ממס' נדרים נדרוש לזה שהמתנים בקרבן הרי זה איסור, והוא באמת מראשי יסודי המסכתא הזאת, מס' נדרים. וזה הוא באמת עיקר דבר הקבלה, דהיינו שהמצוות חיו יחד עם העם, ונוסף על היריעה במקומי התורה, ידעו זה כל העם מתוך הנהגתם התדירה, ידעו את כל דרכי המצוות, ופרטי ענינם, מתוך ההנהגה של דבר יום ויום.

הערה (פ"ז) תראים הדברים שמהו הא שישא "העמ"ל" אשר זה בלשונם הם, ויחזו על ידי זה לכנוין לקרבן (ע' נדרים פ"א מ"ב) וישראל שבו לאחד זמן והשתמשו גם בלשונות תאלת כזאתם יושבים בין העמים ומשתמשים בלשונם.

הערה (פ"ח) ואך זה לבד הוא טעם הדבר על אשר כבר התפללו רבים, כי נראה את בני ישראל מיד אחרי בואם לבבל בכל טהרת הקדש.

אבל הוא לאי שנים לפני זה, בנוגע למעשי המצוות עשו הכל ונהנו על פי דברי התורה, בכל מעשי המצוות, ומכין שאל הנה את עצבי הגוים, לא הי' חסר להם דבר, ואחרי אשר גם הרעים עזבו את חבעלים, נגדו מנחת אף אחרי הטובים, ובזמן קצר האט כלם שכח אחר, ונהנו בני ישראל אחרי ל, ויבחר כל זה במקום.

## פרק ל"ב.

### יסודי תקנות דרבנן בשבת.

מראשי דיני התורה, ומראשי דבר ההנהגה בדרכי התורה המסורים לכל העם, הגם השבתות והמועדות, וכאשר נתבונן בהם נמצא את כל התקנות הכוללות מדרבנן מהימים היותר ראשונים.

והרבה מהם גם מפורשים מימי הבית הראשון ולא לבד התקנות מדרבנן, כי אם שגם כל תואר פני השבת והמועדות, לקדש אותם, ולעדן אותם קודש לדי, גם כל זה הי' כבר בימי הבית הראשון. ובספר ירמיה ס"י י"ז נאמר:

כה אמר ד' אלי הלך ועמדת בשער בני העם אשר יבאו בו מלכי יהודה ואשר יצאו בו, ובכל שערי ירושלם, ואמרת אליהם שמעו דבר ד' מלכי יהודה וכל יהודה וכל ישבי ירושלם הבאים בשערים האלה, כה אמר ד' השמרו בנפשותיכם ואל תשאו משא וכו' ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת וכל מלאכה לא תעשו, וקדשתם את יום השבת כאשר צויתי את אבותיכם וכו' והי' אם שמעו תשמעון אלי נאם ד' לבלתי הביא משא בשערי העיר הזאת ביום השבת ולקדש את יום השבת לבלתי עשות בה כל מלאכה, ובאו בשערי העיר הזאת מלכים וכו' וישבה העיר הזאת לעולם וכו' ואם לא תשמעו אלי לקדש את יום השבת ולבלתי שאת משא ובא בשערי ירושלם ביום השבת והצתי אש בשעריה וכו'.

והנה ראשונה הננו רואים עיקר הדבר, אשר אף שאמר בדרך כלל, וכל מלאכה לא תעשו פרט בכל דבריו הוצאה ביחוד, וזה האחת מפני כי הוצאה היא מלאכה נרועה אשר מעצמינו בלא הקבלה לא היינו יכולים לדעת זה, שגם זה בכלל מאמר התורה, לא תעשה כל מלאכה, והיא באמת סוף והגבול הקיצוני של כל מלאכות שבת בהיות הוצאה מלאכה נרועה, והמלאכה היותר קלה שבהן, ועל כן פרט זה ירמיה מפורש לבד ממה שאמר גם הוא בדרך כלל, וכל מלאכה לא תעשו וכפל וישנה וגם שלש באזהרתה, יותר מכל מלאכה ואף גם זאת בהיותה היותר קשה להזהר בה, בהיותה כאחת מצרכי האדם גם בלכתו ברחובות קריה, מה שאין כן בכל שאר המלאכות.

וכל זה הוא בנוגע לעצם דבר איסור הוצאה בשבת.

אבל כידוע היתה ירושלם עיר מוקפת חומה סביב לה, ודלתים ובריח, ושערים אשר יסגרו, וכלשון הכתובים גם במקום הזה, הלך ועמדת בשער בני העם אשר יבאו בו מלכי יהודה ואשר יצאו בו ובכל שערי ירושלם וכו' ועיר כזאת הלא אין לה דין רשות הרבים ואינה כי אם כרמלית ואיסור הוצאה שם אינו אלא תקנה מדרבנן, וסייג לתורה.

ולשון הנמרא במס' עירובין ד' ק"א ורבנן אמר ר' מאיר רשות הרבים ומהדרו אינהו כרמלית דאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן ירושלם אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים. ומה הננו רואים שכבר הי' אז גם התקנה הכוללת הזאת לעשות גם כרמלית בכלל רשות הרבים ולאסור שם ההוצאה.

ובאמת כי בנמרא עירובין ד' כ"א: יחסו זה לזמנו של שלמה, ונאמר שם אמר ר' יהודה אמר שמואל בשעה שתקן שלמה עירובין ונסילת ידים יצתה וכו' (פ"ט).

ואין זה נוגע לדברינו, כי הדבר יוצא בזה מסורש שבימי ירמיה כבר היתה תקנה קבועה, וירמיה כבר הזהיר עליה בכלל איסור הוצאה.

והחכם פראנקעל אשר גם כל דיני התורה הנם אצלו רק תקנות וניירות, ויתן את הכל על שכם הסופרים, כי הם היו המולידים כל זה לתת לבני ישראל תורה חדשה בכונת דרכי המצות והם תקנו ונזרו, והם פירשו את המצות לראשונה יאמר בראש ספרו דרכי המשנה עמוד 2:

ודרך הוראת החכמים האלה הי' על ב' פנים, א) לברר ולבאר להעם משפטי התורה, ואיך ולאיה כוונה נאמרה מצוה פלונית, כנון לא תעשה מלאכה בשבת איזה מלאכות באות תחת סוג השם הזה באיסור שבת וכדומה, לא תבשל גדי בחלב אמו כולל האכילה וכו', ב) ולפעמים גדרו גדרים ונזרו ניירות לפי השעה והזמן וכו'.

ואנחנו היינו חפצים לדעת ענין לדבריו אלה, הן לאמר כי בהיותם מורי התורה הי' עליהם ללמד את העם דעת, הלא זה אינו דרך הסופרים בהוראה, ולא דרך הוראת החכמים האלה כי אם דרך כל חכם מישראל עד היום הזה ללמד לעם חוקי ד' ותורתו.

ועל זה אין מקום לאמר שהי' להסופרים שני דרכים בהוראה האחד לחדש להעם משפטי התורה, והשני לנזור ולתקן.

אבל כוונתו כי הי' להם שני דרכים, האחת מה שפירסמו בשם תקנות וניירות, ורק לשם זה, והשניה מה שפירסמו בשם בירור וביאור דברי התורה, ואשר בעצמו של דבר הי' גם זה רק דבר חדש על פיהם, והותחל בתוך העם רק מימיהם.

ועל זה יביא כנון לא תעשה מלאכה בשבת איזה מלאכות באות תחת סוג השם הזה באיסור שבת.

אבל הנה לפנינו ולעינינו שכבר נכללו עד קצם מתוך קבלת ישראל, שהרי יודה כל איש כי הוצאה היא כבר סופס של כל המלאכות כולם, והנה ירמיה עומד ומוזהיר על שמירתן.

ונפלא הדבר כי הרב פראנקעל יאמר בעצמו בדרכי המשנה עמוד 16:

הערה (פ"ט) כבר הערנו פעמים רבות, כי התקנת שלא באו סתם, נקראו על שם ראש הדר, אף שנתקנו אז סתמי הדר הוא בכלל.

ומצאנו מסורש בכתוב תקנה בדיני ממונות עוד לפני ימי שלמה, היינו בימי דוד אביו ונאמר בשמואל א' ל' כ"ג, "ויאמר דוד לא תעשו כ אהי וכו' ומי ישמע לכם לדבר הזה כי כחלק הייחד במלחמה וכחלק היישוב על הכלים ייחד יחלקו, ויהי מהיום ההוא ומעלה וישמה לחק ולמשפט לישראל עד היום הזה."

ומזה מבואר ענין הדבר שלא הי' זה בתור פקדת המלך, כי אם בתור תקנה מללית וכלשון הכתוב "וישמה לחק ולמשפט לישראל" ויבואר לנו כל החילוק הגדול הזה וענין הדבר במקומו.

ומצאנו גם אצל שלמה מלכים א' ח' ס"ד, "כיום ההוא קדש המלך את תוך החצר אשר לפני בית ד' כי עשה שם את העלה ואת הסנחנח וכו'."

ואין ספק שגם זה לא עשה שלמה על פי עצמו לבד ויבואר לנו שם.



# הימים הראשונים יסודי תקנות דרבנן קס

וכן הלכות הימים המקודשים אשר נשנו בסדר מועד יצאו כבר בעיקרן מפי הסופרים, וגם מפי הדורות הקודמים להם כאשר מורים דברי ירמיה י"ח.  
והנה התרחקו מכל חקירה עד שיסתרו גם את עצמם, בכתבם בכל מקום כפי הדרוש להם לסגנון הדברים שם.

והאם יכול להיות בזה שום ספק כי מראשית הימים ידעו גם כל העם את כל מלאכות שבת האסורין, כולם באין מחסור דבר, שהרי זה ודאי שידעו גם קצה הנבול הנכלל בכלל של לא תעשה כל מלאכה, וידעו כולם שגם הוצאה נכללה בכלל זה של דברי התורה, אף שזה ודאי שהוצאה היא מלאכה גרועה וסוף כל הנבול מזה.

והנה גם בזה אף שעמד על דברי ירמיה לא הי' יכול לעזוב דרכו ויאמר כי יצאו בעיקרן מפי הסופרים.

והנה רואים מתוך דברי ירמיה אלה כי לא הסופרים חדשו להם לבני ישראל לדעת לאיזה כונה נאמרה מצוה פלונית כגון לא תעשה כל מלאכה בשבת כי אם שידעו זה מספר התורה יחד עם קבלת האומה, אשר תואר כל מצוה ודרך קיומה הי' חי כפי כל העם יחד, גם לבר אהלי התורה, וזה הוא באמת הקבלה היותר גדולה והיותר ברורה, קבלה אשר תחיה חיי עולם יחד עם העם, קבלה החיה מפי עצמה.

ועל כן אמר ירמיה על כל אופני מלאכות סתם תחת הכלל של לא תעשה כל מלאכה ופרט רק הוצאה לבריה, בחפצו לכלול עמה גם התקנה הנוגעת ביחוד אל עיר ירושלים, ואשר בהיות זה רק מדרבנן יכול להיות כי נמצאו מזלזלים בה יותר.

אבל הגנו רואים כי גם המלאכה היותר רחוקה, המלאכה היותר גרועה, המלאכה אשר היא סוף וקצה הכל מכל מה שאפשר שיהי' נכלל בכלל איסור של לא תעשה כל מלאכה, כבר ידעו זה בני ישראל מקבלתם, וירמיה הוכיח את המתירשלים, בכללו בזה גם התקנה מדרבנן, הנוגעת בעיקרה לעיר ירושלים עצמה, וכמה נפלאו דברי ירמיה על פי זה, וכמה הם מדוקדקים, ועד כמה יורח עליהם אור רק על פי מה שנבאר, כי הגה לשון הכתובים שם (י"ז) הוא :

(כ"א) כה אמר ד' השמרו בנפשותיכם, ואל תשאו משא ביום השבת, והבאתם בשערי ירושלים, (כ"ב) ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת וכל מלאכה לא תעשו, וקדשתם את יום השבת כאשר צויתי את אבותיכם.

והדבר יפלא מדוע באו הדברים כפולים כי בפסוק כ"א יאמר, ואל תשאו משא ביום השבת והבאתם בשערי ירושלים.

ומיד אחר זה יכפול זה, ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת.

אבל הדברים מבוארים שהזהיר תחלה על דין התורה, אל תשאו משא ביום השבת והבאתם בשערי ירושלים, דהיינו מרשות הרבים לרשות היחיד כי מדין תורה חוץ לשערי ירושלים רשות הרבים ובתוך שערי ירושלים רשות היחיד, כי אף שמדרבנן יש לירושלים דין כרמלית, הגה מדאורייתא הלא יש לה דין רשות היחיד.

ואחר זה הזהיר להיפך לבלי לעבור על התקנה מדרבנן, ולבלי להוציא מהבתים לתוך חוצות ירושלים, ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת והדברים מבוארים.

## הימים הראשונים יסודי תקנות דרבנן

ויאמר שם מיד אחר זה. כאשר צויתי את אבותיכם, (כ"ג) ולא שמעו ולא  
היו את אונם ויקשו את ערפם לבלתי שמעו ולבלתי קחת מוסרי.  
ומזה מבואר שלא הי' בזה ענינים חדשים, כי אם שיחזיר על דברים הידועים  
לכל מימים רבים לפני זה.

וכבר הערנו, ויבואר לנו במקומו כי לשון הנביאים בתוכחתם הי' בשילוח,  
וכל שפרץ העם דברו בדרך כלל, אף שהדברים נשמרו ונעשו מהסובים וראי ד',  
אבל אחרי שהי' שם הרבה אשר הקילו ראשם ידברו כן בלשונם לכל העם להיות  
הדבר פרוץ בין העם בכללו, ונמצאו הרבה עוברים.

ואמנם כי נראה עוד יותר בדבר התקנות דרבנן בעניני קדושת מועדי ד'  
עוד בימי הבית הראשון, מענין ראש חדש שהוא המדרגה היותר קטנה שבכל  
מועדי ד', ומדין תורה אין בו שום שביתה כלל.

והחכם ווייס במצאו מפורש בכתבי הקדש שנהנו אז גם איסור מלאכה  
בראש חדש, לא הבין שהי' זה הגנה טובה שנהנו כן (וככל אשר יבואר) ותוספת  
קדושה בעניני שמירת המועדות, כי אם הרים זה על הגם כי בימים ההם הובנו  
דברי התורה באופן אחר ממה שהובנו בימי הבית השני.

ובהסתירו פניו מלראות דברים מפורשים בכתוב ובהיות משוש דרכו גם  
לשנות פניהם למען הטעות את הקוראים יאמר בחלק א' מדריד עמוד 47 לאמר:  
אך ראוי להעיר עוד על דבר אחד, משתי סבות, האחת מפני שהוא

מפרשי חק בתורה, והפירושי' ההוא קיימו וקבלו כל הנביאים עד סוף ימי הגולה,  
הסבה השנית היא יען כי הוא אחד מן הפירושים אשר במשך הזמן נתבטל

בהחלט, הנה בבחינת הערך של יום החדש או ראש חדש לא נמצא בתורה. דבר  
ברורי ולא ידענו אם יש לו קדושה כשאר מועדי השנה או לא רק נאמר כי

יקרבו בראשי חדשים קרבנות מיוחדים כמו בשבת ובמועדים (במדבר כ"ח י"א)  
וכן יתקע בחצוצרות על הקרבנות כמו בחג (שם י"י), ואמנם מדברי הנביאים

נלמד כי היו חוגגים את יום החדש, כבר בימי הנביא אלישע היו נהגים הטובים  
בעם ללכת אל הנביא לדרוש את ד' ביום החדש כמו ביום השבת (מ"ב ה' כ"ג)

וזה אות כי הי' יום מנוח, וכן יקראוהו ישעיה. מקרא קדש' כמו את יום השבת  
(ישעיה א' י"ג) וגם יחזקאל יעשהו מקרא קדש אשר בו יבואו כל עם הארץ

להשתחוות לפני ד' (יחזקאל מ"ז א') ולא לבד שהיום החדש הי' חג להיות בו

עבודת אלקים מיוחדת, כי אם נעצרו בו גם ממלאכה, כי היו קוראים את היום  
שלפני החדש יום מעשה, בניגוד אל יום החדש שהוא יום השביתה (ש"א כ')

י"ט ועי' ת"י והשבעים וזבלי מגילה כ"ב ופרשי') ונמנעו בו ממקח וממכר (עמוס  
ח' ה') ומכל זה נראה ברור כי היו שובתים בראש חדש כמו בחג, ובלי ספק

פירשו כן את החק תורה יען כי הוא נפלא על ידי קרבנות מיוחדות על כן יש  
לו קדושת החג, אבל זה הפירוש לא נתקיים במשך הזמן אלה דבריו.

ומה נעשה להם לכל החוקרים האלה, אשר גם בבואם לחקור בדברי ימי  
ישראל, הנוגעים לתורה, שכחו לסתוח את ספר התורה הזה.

והנה יכפיל כי הגדו מעיר על פירוש בדברי התורה, וכי הפירוש הזה קיימו  
וקבלו כל הנביאים עד סוף ימי הגולה, וכי הוא אחד מן הפירושים אשר במשך

הזמן נתבטל בהחלט, וכי גם בלי כל ספק פירשו כן את החק תורה.

# הימים הראשונים יסודי תקנות דרבנן

קסא

ובכל זה שכח החכם ווייס רק דבר אחד לראות גם את דברי התורה ולדעת אם יש שם איזה מקום לפרש הדברים כן, ולראות אם אין דברי התורה מפורשים נגד זה, באין מקום כלל לכל דברי תהו אלה.

כי אמנם לא שם לב לפרשה שלמה בתורה בספר ויקרא פרשה כ"ג. שלפני כל המקראות בעניני המועדות נאמר:

וידבר ד' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם מועדי ד' אשר תקראו אתם מקראי קדש אלה הם מועדי.

ובכל הפרשה הזאת אין גם זכר מראש חדש, לפי שדברי הפרשה הזאת הנם באמת מדיני חגיגת המועדות, ושבתות מלאכה בהם, שאין לראש חדש דבר בזה מדין תורה.

והוזכרו שם זה אחר זה דבר יום השבת ויום הראשון והשביעי מחג המצות, ויום חג השבועות, ויום ראש השנה, ויום הכפורים, ויום ראשון ושמיני של סוכות. ואין זכר לראש חדש, לפי שדבר אין לו עם המועדות, ואינו מקרא קדש, ואין בו שבתות מלאכה, אשר אך זה הוא עיקר ענין הפרשה הזאת.

ורק בספר במדבר בפרשת פנחס אשר שם באו רק דיני קרבנות המוספין, ואך זה כל עיקר ענין הפרשה ההיא שם הוזכר גם ראש חדש לדין קרבן מוסף. ויותר מזה שגם שם בפרשת פנחס אף שענין הפרשה הוא רק בנוגע לקרבן מוסף ואשר על כן הוזכר שם גם ראש חדש, בכל זה כאשר הוזכרו שם כל אחד מהמועדות הזכירה התורה בקצרה גם שם איסור מלאכה, אבל אין זכר מזה אצל ראש חדש גם שם.

ואצל חג המצות נאמר גם שם:

ובחדש הראשון וכו' ביום הראשון מקרא קדש כל מלאכת עבודה לא תעשו, והקרבנות וכו' וביום השביעי מקרא קדש יהי לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו.

וכן אחר זה:

וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה לד' בשבעתיכם מקרא קדש יהי לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו, והקרבנות וכו'.

ואחר זה:

ובחדש השביעי באחד לחדש מקרא קדש יהי לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו יום תרועה יהי לכם, ועשיתם עולה וכו'.

ואחר זה:

ובעשור לחדש השביעי הזה מקרא קדש יהי לכם ועניתם את נפשותיכם כל מלאכה לא תעשו, והקרבנות עולה וכו'.

ואחר זה:

ובהמשך עשר לחדש השביעי מקרא קדש יהי לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו וחגתם חג לד' שבעת ימים, והקרבנות עולה וכו'.

ביום השמיני עצרת תהי לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו והקרבנות וכו'. וזה הוא אף שכל ענין הפרשה הוא רק מוספי הקרבנות, ובסוף בא רק זה: אלה תעשו לד' במועדיכם לבד מנדריכם ונדבותיכם לעלתיכם ולמנחתיכם ולנסיכם ולשלמיכם.

בכל זה בא בקיצור בכל אחד ואחד גם דין איסור מלאכה ודבר מקראי קדש.  
אבל בראש חדש נאמר גם שם רק זה לבד:  
„ובראשי חדישיכם תקריבו עליה לדי' פרים וכו'“.

והנה בא החכם ווייס ומלמד אותנו פרק חדש בדברי ימינו, ודברים חדשים  
שלא שמעתן אוזן מעולם כי ראש חדש על פי דין התורה דינו ככל דיני המועדות  
באיסור עשית מלאכה ונקרא מקרא קדש, ויש לו קדושת החג.  
ומזה עוד יבין לו בית כי בימי הבית השני שנו את פירושי דברי התורה  
הפירוש אשר קיימו וקבלו כל הנביאים עד סוף ימי הגולה, ולפנינו „אחד הפירושים  
אשר במשך הזמן נתבטל בהחלט“.

וכל זה נרם לכל החוקרים האלה מפני כי לא הי' עינם ולבם כי אם לבית  
מלחמתם, ובחקירת חכמת ישראל לא עסקו ולא היתה זה מעין מלאכתם.  
ואמנם כן כי אם לא ראה את דברי התורה, הנה גם לא שמע את אשר  
ידבר, ולא שם לב גם לדבריו בעצמו, כי הנה יאמר שם:

„אבל זה הפירוש לא נתקיים במשך הזמן ואולי כבר אחרי ששבו מן  
הגולה לא החזיקוהו רק עשו את יום החדש כחולו של מועד ולא נמנעו מלעשות  
בו מלאכה רק בעת שלא היתה נחוצה עי' מגילה שם“.

וכדבר פלא הוא לראות עד כמה לא שמעו את אשר ידברו.  
הן כל הטעם אשר נסתבך בו החכם ווייס לחשוב שיש מקום לאמר שראש  
חדש יהי' לו דין המועדות הוא רק מפני שנמצא בתורה שהוא יום שיש בו  
קרבן, וכמו שיאמר יען כי הוא „נפלא על ידי קרבנות מיוחדות על כן יש לו  
קדושת החג“.

והיינו מה שראש חדש „נפלא על ידי קרבנות מיוחדות“ משאר ימי החול,  
על כן יש לו קדושת החג“.  
אבל הלא כן הוא גם חול המועד „נפלא משאר כל ימי החול על ידי  
קרבנות מיוחדות“.

ואם ראש חדש יהי' לו כל קדושת ימי החגים, ויהי' אסור מן התורה בכל  
מלאכת עבודה, ויהי' נקרא מקרא קדש הכל ככל החגים, רק מפני זה „כי הוא  
נפלא על ידי קרבנות מיוחדות“.

הלא אף כן הוא גם חול המועד.  
ובכל זה לא הרגיש דברים פשוטים כאלה ויאמר „אבל זה הפירוש לא  
נתקיים במשך הזמן וכו' ורק עשו את יום החדש כחולו של מועד“.

אבל איזה חילוק של כלום אפשר לעשות גם לפי דברי החכם ווייס עצמו  
בין ראש חדש לבין חול המועד ואיזה מקום יכול להיות גם לפי דבריו להעמיד  
את ראש חדש עוד למעלה מחול המועד בנוגע לאיסור מלאכה.  
ואמנם כי עוד יותר מזה שאלו הי' החכם ווייס משים לב להקירה, או הי'  
יכול לעמוד על טעותו הגדול מזה עצמו.  
שאין אפשר כלל שמפני שראש חדש „נפלא משאר ימי החול על ידי  
קרבנות מיוחדות על כן יש לו כל קדושת החגים, וכל איסורי מלאכה שבחגים.  
והרי בחגים עצמם לא יועיל זה כלל“.

# הימים הראשונים יסודי תקנות דרבנן

קסב

שהרי אף שנאמר בחג המצות (במדבר כ"ח). והקרבתם וכו' כאלה תעשו ליום שבעת ימים".

ואף שנאמר בחג הסוכות. והקרבתם וכו' וביום השני וכו' וביום השלישי וכו' וביום הרביעי וכו' וביום השביעי וכו'.

בכל זה אין איסור מלאכה כי אם ביום הראשון וביום השביעי בחג המצות, וביום הראשון ויום השמיני עצרת בחג הסוכות.

והוא כן מפורש בקרא ביום הראשון וביום השביעי בפסח, וביום הראשון וביום השמיני בסוכות.

ויותר מזה שהכתוב קרא הג לכל שבעת הימים ונאמר (ויקרא כ"ג ל"ד). חג הסוכות שבעת ימים לד'.

ובכל זה אין איסור מלאכה כי אם ביום הראשון וביום השמיני ולא בחול המועד, והוא מפורש בקרא שם:

"ביום הראשון מקרא קדש כל מלאכת עבודה לא תעשו וכו' ביום השמיני מקרא קדש יהי לכם וכו' כל מלאכת עבודה לא תעשו".

וכן אצל הג הפסח נאמר שם (כ"ג ו'). "ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג המצות לד' שבעת ימים מצות תאכלו".

בכל זה נאמר שם מיד אחר זה:

"ביום הראשון מקרא קדש יהי לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו וכו' ביום השביעי מקרא קדש כל מלאכת עבודה לא תעשו".

ומפורש שגם ימי החול המועד שבתוך החג, העולה הרבה על ראש הדין, שהרי לא לבד שיש בהם כל סדר קרבנות החג של מוספין כבחג עצמו כי אם שגם יש בהם כל דיני החג, בפסח אכילת מצה, היינו איסור חמין. שבעת ימים מצות תאכלו, ובחג הסוכות. בסוכות תשבו שבעת ימים, ומפורש עליהם גם שם חג, והנחתם אותו חג לד' שבעת ימים.

ובכל זה אין בהם דין איסור מלאכת עבודה, כי אם ביום הראשון וביום השביעי, כמו שמפורש בדברי התורה.

וכל האריכות למותר שפרשה שלמה היא בתורה. מועדי ד' אשר תקראו אתם מקראי קדש אלה הם מועדיי ואין זכר שם מראש חדש ולבסוף כל חשבון המועדות אשר נפרטו שם כולם יחזור ויאמר. אלה מועדי ד' אשר תקראו אתם מקראי קדש וגם בפרשת פנחס אשר כל דברי הפרשה הגם רק בפרשת קרבנות המוספין ואשר על כן הוזכר שם ראש חדש לענין מוסף בכל זה נאמר גם שם בכל אחד ואחד מהמועדות מפורש גם איסור מלאכה ודבר היותם מקראי קדש לבד בראש חדש, שאין לה ענין עם זה בכל אשר כבר נתבאר.

ולא היינו מפלים בדברים במלים כאלה כמו שהם דברי החכם וזוים במקום הזה שמתחלתם לא נבראו לשם הקירה, כי אם להונות את בני ישראל מאהוותם, ולאמר יחד עם חוקרי העמים, כי אך בבית שני ברו להם הפרושים דרכי המצוות כחפצם וכרצונם ויתנו לבני ישראל תורה חדשה בכונת דברי התורה והמצוה בדברי פראנקעל.

אבל ביררנו כל זה מפני כן גם בירורי הדברים האלה ישובו ויאירו לנו בכל הנוגע לתכלית דברינו במקום הזה.

## פרק ל"ג.

כי אמנם כן אשר הענין הגדול הזה מדבר ראש חדש אשר נראה מהימים היותר ראשונים, הדבר הגדול הזה, יאיר לנו גם הוא אור גדול מאד, בכל הנוגע לכל מעשי אבותינו, ולכל דבר הנהגתם בתורה ומצוה בכל ימי הבית הראשון. וכי גם מזה נראה את היסוד הגדול והכולל שכבר בימים ההם לא לבד שכלל האומה ויסודה שמרו משמרת התורה, כי אם ישכבר נתוספו או תוספי קדושה ומשמרת לתורה בכל רוחה, ויהיו אז סייני תורה, והנהגות טובות של תוספת קדושה ותקנות כוללות מדרבנן, אשר אף שאין להם שורש בתורה ונתפרסמו רק לתקנות מדרבנן, נשמרו אצל כלל העם.

ואך בטעות חשבו את ימי הבית הראשון לימי תהו ובהו בנוגע לתורה, עד שעל ידי זה הכחישו גם כל קבלה בתארי המצוות. אבל מעולם לא פסקה טובה מישראל, ככל אשר יתבאר בהלקי הספר הקודמים, וכל המצוות כולם נתקיימו בכל צביונם ואור פניהם מרוב העם. ובכל הנוגע לתארי המצוות ואופן קיומם, דבר אין בזה לאנשי כנסת הגדולה, ואך בטעות הלכו בדרכי חוקרי העמים לתת הכל על ראש אנשי כנסת הגדולה, או גם על ראש הסופרים המאוחרים, או לימי התנאים, ככל הסגנונים השונים אשר בחרו להם, לבושת פני האומה והכחשת עצמינו. והנה ראה החכם ווייס ויאמר בעצמו :

ואמנם מדברי הנביאים נלמד כי היו חוגגים את יום החדש כבר בימי הנביא אלישע היו נוהגים הטובים בעם ללכת אל הנביא לדרוש את ד' ביום החדש כמו ביום השבת (מלכים ב' ה' כ"ג) וזה אות כי הי' יום מנוח וכו' ולא לבד שהיום החדש הי' חג להיות בו עבודת אלקים מיוחדת (קרבנות מוסף) כי אם נעצרו בו גם ממלאכה כי היו קוראים את היום שלפני החדש יום מעשה בניגוד אל יום החדש שהוא יום השבתה, ונמנעו בו ממקח וממכר, ומכל זה נראה ברור כי היו שובתים בראש חדש כמו בחג.

אבל אם הדבר כן, הלא נוכל להבין מזה עד כמה נשמרו או כל המצוות בכללם, והשבת ויתר המועדות כולם בפרט, בכל תאדם וצביונם ומאור פניהם וקדושתם.

כי אם הננו רואים עד כמה הוסיפו הנהגת קדש בכל זה עד ששמרו גם את יום החדש, אשר אין זכר מזה בתורה, והוא רק מתקנות חכמי הדורות על פי הטעמים אשר נראה לפנינו, והוסיפו מדעתם תוספת קדושה כזאת לדברי התורה, ושבתו בו מכל מלאכה למען אשר יעסוק העם אז בתורה, וילכו למקומי התורה וככל אשר יבואר, ועל כן שבתו גם ממלאכה, וגם ממקח וממכר.

הנה כי כן נוכל להבין עד כמה דקדקו אז לקיים את כל דברי התורה בנוגע לשבתות ומועדי ד' המפורשים בתורה ואשר נכפל בהם בתורה אזהרה אחרי אזהרה עד כי באמת מפורש שכבר אז הוסיפו משמרת לתורה לאסור בשבת הוצאה בכרמלית בעיר אשר לה חומה ושערים סגורים.

ולעמוד יותר על מראה פני כל הדברים אז, נבאר יותר את כל ענינו של ראש חדש, ונכיר ונראה את כל דרכם אז, וכל מעמד הדברים בימים הראשונים ההם.

# הימים הראשונים יסודי תקנות דרבנן

וראשונה עלינו להעיר על דברי המשנה במס' תענית פ"ד משנה ב' :  
אלו הן מעמדות לפי שנאמר (במדבר כ"ח) צו את בני ישראל ואמרת  
אליהם את קרבני לחמי וכי היאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על נביו  
התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבע משמרות על כל משמר ומשמר הי' מעמד  
בירושלים של כהנים ושל לויים ושל ישראלים וכו'.

וכל זה תקנו נביאים ראשונים בתמידין שהן בכל יום, אבל קרבן הבא  
לקיצין כמו קרבנות ראש חדש וחול המועד נהנו באמת מהימים הראשונים באיסור  
מלאכה.

והן דברי המשנה במס' פסחים ריש פרק מקום שנהנו שנאמר שם :  
מקום שנהנו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין מקום שנהנו  
שלא לעשות אין עושין ההולך וכו'.

והנה זה שתלוי במנהג הוא רק לפני חצות לפי שהפסח אי אפשר להקריב  
לפני חצות, שאינו נשחט אלא בין הערביים, אבל מחצות ואילך אסור הוא מדינא.  
וזה עצמו נהנו גם בראש חדש שהי' בו קרבן צבור מיוחד לבו ביום.  
ואמנם כי יש בזה ענין גדול וכולל, אשר יראה לנו את מעמד הדברים גם  
בימי הבית השני וגם בימי הבית הראשון.

כי אמנם עיקר התקנה הזאת ביטול מלאכה לעם הי' מפני עסק התורה, אשר  
אז הלכו כולם לשמוע דבר ד', ולדעת דרכי התורה.  
ובהיות זה ענין גדול מאד עלינו לעמוד על הדברים ולבארם.

## פרק ל"ד.

בספר החשמונאים א' ס"א נ"ה נאמר על המתיונים בראשית מעשיהם  
נגד טובי העם, בתחלת פרצם ביד רמה בימי אנטיוכוס עסיפהאנעס לאמר :

וויזבחו ויקטרו בהוצות ולפני פתח ביתם, ואת ספרי תורת ד' אשר מצאו  
קרעו לגזרים, וישרפו אותם באש, וכל אשר נמצא אצלו ספר תורת ד', ואת שומרי  
מצוה הרגו לפי חרב ככל דברי המלך, וכמשפט הזה עשו לבני ישראל מדי חדש  
בחדשו בהקבץ העם אל הערים.

אבל מה הי' דבר הקיבוץ הזה אל הערים מדי חודש בחדשו ומה הוא  
הדבר הזה אשר ביאתם חדש בחדשו הי' נגד רוחם של המתיונים הפושעים, זה  
ידענו מכתבי הקדש מאת אשר הי' בימי הבית הראשון אשר הלך כן על הסדר  
ולא נשתנה ונמשך ובא כן גם בכל ימי הבית השני.

והן דברי הכתוב בישעיה א' י"ג :

חדש ושבת קרא מקרא לא אוכל און ועצרה.

והן גם ענין דברי הכתובים במלכים ב' ד' כ"ב. ותקרא אל אשה ותאמר  
שלחה נא לי אחד מן הנערים ואחת האתנות וארוצה עד איש האלקים ואשובה,  
ויאמר מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת.

והחכם ווייס אשר ה' הפצו להראות שיש כאן פירוש ישן נושן אשר קיימו וקבלו כל הנביאים ונתבטל בבית שני, הרשה לעצמו להעיד עדות שקר, ולאמר:

"וכן יקראוהו ישעיה מקרא קדש כמו את יום השבת, ישעיה א' י"ג". אבל הלא אין זכר שם מלשון "מקרא קדש" ולשון הכתוב שם הוא: "חדש ושבת קרא מקרא".

ויאמר החכם ווייס עוד, "וגם יחזקאל יעשהו מקרא קדש אשר בו יבואו כל עם הארץ להשתחוות לפני ד', יחזקאל מ"ז א'".

אבל גם שם אין זכר מן "מקרא קדש" כל לשון הכתוב שם הוא רק זאת "כה אמר ד' שער החצר הפנימית הפנה קדים יהי סנור ששת ימי המעשה וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח".

ושם ג' והשתחוה עם הארץ פתח השער שהוא בשבתות ובחדשים לפני ד'. והן גם דברי הבריתא בחגיגה ד' י"ח מה לראש חדש שאין קדו מקרא קדש תאמר בחילו של מנצח וכו' (צ).

ודרכים כאלו קראו גם הקירית חכמת ישראל, אף כי מחקירת חכמת ישראל אין בכל דבריהם ולא כלום.

ומה תועלת להטעות את הקוראים בדברים גלויים כאלה.

והלשון "חדש ושבת קרא מקרא" הכוונה ברורה ומשוטה על מה שהיו מתאספים אז ללמוד ולשמע, ויאמר להם בתוכחתו כי לא יוכל לראות יחד "און ועצרה".

הערה (צ) וראוי לנו להעיר בזה על דבר גדול הנוגע לדברינו בפנים, כי הנה גם במלכים ד' וגם בישעיה שם ראש חדש נדף יחד עם שבת ולא עם המועדות, במלכים שם נאמר "מדע את הולדת אליו היום לא חדש ולא שבת", ובישעיה שם "חדש ושבת קרא מקרא לא אוכל אין ועצרה" אבל הלא בכל אשר נגביה מעלת החינוך של ביטול מלאכה בר"ח יש לו רק איזה דמיון על ידי זה עם יום טוב, אבל לא עם שבת החמורה שבחמורות.

אבל הדבר מתבאר מעצמו כי לפי שהדברים במלכים שם ובישעיה אינם מביטול מלאכה כי אם מהחליכה והאסיפה לשמוע בלמדים, הנה זה ה' להם רק בר"ח ובשבת, אבל לא במועדות אשר אז עסקו בהמן חוגג בשמחת הרגל.

ונפלא הדבר שגם ביחזקאל מ"ז אשר ידבר גם שם מהעם הנאספים ובאים לפני ד' יחבר גם הוא את ר"ח עם שבת, והמועדות לעצמם, לעומת זה בישעיה שם א' י"ד אשר ידבר על עצם היום יבוא שם ר"ח עם המועדות ויאמר "חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי" והחיפך בישעיה מ"ז כ"ג אשר ידבר גם שם על העם הנאסף בא גם שם חדש ושבת יחד "וה' סרי חדש בחדשו וסרי שבת בשבתו יבואו כל בשר להשתחוות לפני וכו'". כי העם הנאסף ה' כל ענינם בר"ח ושבת שזה, ונאספו בר"ח עוד יותר מכשבת לפי שאז יוכל לבוא גם מחפזים וזעירים מסביב, ועל כן גם בא על היתר ר"ח לפני שבת, אף שלבו יפה ששבת מעלתה גבוהה הרבה יותר, הנה השבת בכל שבוע ור"ח יום אחד בחדש, אבל להענינים האלה ה' ר"ח כשבת, ובשמינית חלימודים ואסיפת העם עוד יותר.

ומזה עצמו נוכל להבין שאין מקום לדברי איזה מפרשים אשר חשבו כי "און ועצרה" המונה רק על אסיפתם בבית המקדש, שהרי זה ה' במועדות הרבה יותר מבשבת ור"ח, שאז בא כל העם בל מכל ערי ישראל, אבל הלא הכתוב זכיר רק "חדש ושבת" ולא המועדות, אבל המפרשים ההם לא הרגישו כלל בעצם ענין הכתוב הזה.

ובאמת כי דבר השלש רגלים כבר הוזכר לפני זה בפסוק הקודם, כי תבאו לראות פני (בשלש רגלים) מי בקש זאת מידכם רמס חצרי וכו' והנה הוזכר הרגלים לענינם ואחר זה שבת וראש חדש לענינם הם.



# הימים הראשונים יסודי תקנות דרבנן

קסד

ודברי רש"י ז"ל שם בישעיה. חדש ושבת קרא מקרא לא אוכל וכו' ולקרא מקרא חדש ושבת שאתם מוסיפים לקרא עצרה ואסיפה בהם לא אוכל לסבול און שבלבכם הנוטה לעז' והעצרת עמו שאין שני הדברים הללו ראויין יחד לקרא עצרת ליאסף לפני האון שבלבכם וכו' (צ"א). והחכם ווייס עצמו יאמר:

כבר בימי הנביא אלישע היו נהגים המוכים בעם ללכת אל הנביא לדרוש את ד' ביום החדש כמו ביום השבת.

אבל לא הלכו דוקא אל הנביא, המעשה במלכים שם היתה עם הנביא אלישע, אבל ענין הדברים אינם מפני היותו נביא, כי אישה לא עלה על דעתו שיש לה איזה דבר מיוחד הדורש לנביא, דבריו היו רק זאת. מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת? שאלה היו הימים אשר היו הולכים בלא צורך, רק להתאסף יחד ולשמוע דבר תורת ד' מפי חכמי התורה אשר במקום הקרוב, וכמו שהוא גם ענין הדברים כזה מלפני ימי החשמונאים אשר כבר הובא לנו שהיו מתאספים בכל חדש אל הערים, דהיינו ללמוד שם ולשמוע תורה מפי חכמי העיר.

והן גם ענין דברי המשנה במס' שבת ד' קפ"ו (פס"ז מ"א) כל כתבי הקדש מצילין אותן מפני הדליקה בין שקורין בהן ובין שאין קורין בהן וכו' ומפני מה אין קורין בהן מפני ביטול בית המדרש.

וכדברי רש"י ז"ל שם. ובשבת היו דורשין דרשה לבעלי בתים שעסוקים במלאכה כל ימות החול ובתוך הדרשה היו מורין להן הלכות איסור והיתר וטוב להן לשמוע מלקרות בכתובים.

ודברי המשנה הנם בשבת שכל דין המשנה שם הוא על מצילין מפני הדליקה בשבת. והן גם ענין דברי המשנה במס' עירובין ד' ל"ו: (פ"ג מ"ה) מתנה אדם על ערובו ואומר וכו' אם בא חכם מן המזרח ערובי למזרח מן המערב ערובי למערב בא לכאן ולכאן לאיזה שארצה אלך, לא לכאן ולא לכאן הריני כבני עירי. ופהילא האלכסנדרוני בספרו המתואר. חיי משה ספר שלישי סי' 167 בבארו שם את יום השבת יאמר:

אבל המנוחה הזאת איננה לשהוק ולהתהולל כי אם לנוח ולהשתדל לדעת האמת עם תורה בלימודה.

הערה (צ"א) הדבר מלבים זצ"ל כתב שם "קרא מקרא חסר ו' העיטוף וז"ל המועדות שהב"ד קוראים אותם (ויקרא כ"ג) וגאמר בהם חסיד מקרא קדש יהי' לכם על שהבית דין קובעים אותו" אלה דבריו. ואין לדבריו שחר כלל כי הציא הכתובים מפשטן לגמרי עד שכתב גם בביאור הענין "חדש ושבת קרא מקרא שהם המועדות שאתם קוראים אותם מקרא קדש".

והנה מפני שלא עמד על הענין הגדול של ר"ח ושבת הלכו בדרך למרחוק עד שעשו בלשון הכתוב "חדש ושבת" קרא מקרא המועדות.

ונפלא הדבר כי במקומו נבוכו המפרשים בפיזוש הכתוב בישעיה שם ושלא במקומו בעמוד ח' ה' כתב גם המבאר ככל דברינו, ולשונו שם:

"מתי יעבור החודש, וחדש הוא יום ראש חדש כמו עולת חדש, וידוע כי מידי חדש בחדשו יבא כל בשר להשתחוות לד' ולשמוע תוכחת מוכר מפני הנביאים כמאמר השונמי לאשתו מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת, וכן אמר ישעיה חדש ושבת קרא מקרא, וכחצי יום זה לא היו עוסקים במשא ומתן על כן שאפו האנשים התמאים האלה על עובר יום חדש והשבת אשר או' הנו את העם".

ואין ספק שזה הוא פ"י הכתוב בישעיה חדש ושבת קרא מקרא.

## הימים הראשונים יסודי תקנות דרבנן

ומיד אחר זה בספרו דבר המקושש עצים במדבר ביום השבת, וכי הובא אל משה אשר יאמר עליו כי ישב ולמד דעת את העם יוסיף על זה ויאמר:  
כי זה הי' מנהגם בכל עת מוכשרת וביותר ביום השבת כאשר כבר הזכרתי לפני זה לעסוק בלימודים אשר החכם המורה יישב ולמד דעת את העם מה לעשות וממה לחדול, ומה בא הדבר ונהוג גם עתה כי ביום השבת יעסקו היהודים בלימודים אשר קבלו ונחלו מאבותיהם, כי בתי כנסיות היהודים אשר בכל עיר ועיר אינם כי אם בתי מדרשות לחכמה ולגבורה מדות וצדק (צ"ב).

ויאזעפוס אלטטי<sup>1</sup> XVI, 2, 4 יספר שם מרעת היונים באויא הקמנה להיהודים היושבים בתוכם בימי הקיסר אנוסטוס, וכי קראו להם ביום השבת והמועדות לבתי המשפט, ועוד דברים, ויאמר כי כאשר באו שם משנה הקיסר אנריפסא והורדוס, הביאו היהודים משפטם ודינם על היונים, וניקאלוס דאמאסקוס היוני הידוע הוא הי' הטוען עבור היהודים נגד היונים, ובתוך דבריו הרבים יאמר שם:

היום השביעי נועד ונקבע אצל בני ישראל ללמוד בו מפי המורים חוקי התורה למען נדע את האסור ולא נבוא לידי חטא ועון.

וזה נאמר אז בנוגע להיהודים הרחוקים היושבים פזורים בין היונים. ומבואר כי הי' הדבר כל כך קבוע ועומד בין בני ישראל, עד כי לכל מקום שבאו, ובכל המקום אשר התישבו שם, סדרו מעשיהם כן.

וימי אנריפסא והורדוס הן כידוע ימי הלל, אבל כבר הי' זה גם אצלם כן מימים רבים, ותהי' להיפך כי אז כבר היו ימי הירידה בכל זה, והיונים החלו אז להצר צעדיהם בכל זה וכיוצא בזה על ידי מעשי הורדוס בארץ יהודה (עי' סוף ימי החשמונאים וימי הורדוס פרק ו') ואשר על כן הוכרחו אז לעמוד על נפשם ולהקריב משפטם לפני שרי רומא.

אבל הדברים נתיסדו שם מהימים הראשונים היינו מהימים אשר נתרקם ישוב היהודים במקומות ההם.

ובסקודת הקיסר אנוסטוס עצמו שם XVI, 6, 2 בא בתוך דבריו:  
אם יקח איש מהם את ספריהם הקדושים או מעותיהם מתוך בתי השבת או מבית הממונה, יהי' דינו ככל גזלי היכל (Tempelräuber) ונכסיו יפלו אל נכסי המלוכה.

והחכם גרעץ לא הי' יכול לדעת מה הוא זה בתי השבת, ובהזכירו את סקודת אנוסטוס (חי' עמוד 229) יאמר שם בהערה 3:

המלה הבאה בתוך דברי הקיסר *σαββατεῖος* ימסור עסיפהאנעס במלת סינאנאנע, והגנו מבינים מזה כי כן כינו יהודי אויא הקמנה את בתי כנסיות שלהם בשם *σαββατεῖος* מפני שלא הלכו לשם כי אם ביום השבת אלה דבריו.

הערה (צ"ב) פהילא בכתבו דבריו לעמים אשר לא ידעו מלימוד התורה יקרא זה כי עסקו שם בפהילאזאפהיע, אבל ידעו כי לא בפהילאזאפהיע עסקו בני ישראל בבתי מדרשות כי אם בתורה, וכבר הערנו בעמוד 127 הערה ס' כי גם יאזעפוס גם פהילא בכתבם לעמים דברו בלשון שהאזן ימלה לשמוע. דבריו, כי בתי כנסיות וכו' אינם כי אם בתי מדרשות וכו' היינו כי אצל בתי הכנסיות נבנו יחד גם בתי מדרשות, אבל אין זה ענין לבאזי לבני העמים.

# הימים הראשונים ויסודי תקנות דרבנן קסח

ואין זה כי אם דברי טעות, ובתי השבת הנם הבתים המיוחדים אשר לשם התאספו בני ישראל ביום השבת לשמוע דברי תורה.

והוא באמת זה עצמו את אשר נקרא בזמן מאוחר "בית המדרש" רק שבני העמים הלא דבר אין להם עם הוראות כאלה, ואצלם הי' בולט דבר התאספם שם ביום השבת אשר הוא דבר קבוע ובא בכל שבוע, מה שאין כן שאר הימים וראשי חודשים, ועל כן קרא זה כן.

ועפ"ס האנעס בימיו כתב זה בשם סינאנאנע או מפני שמעה גם הוא או מפני שבימים המאוחרים נעשו בתי כנסיות ובתי מדרשות לדברים נרדפים יחד כמו שהגנו רואים זה כבר גם כנראה.

ואין ספק כלל כי בתי השבת בדברי הקיסר אנוסמוס הנם הבתים המיוחדים לתורה אשר שם התאספו בני ישראל לשמוע תורה מפי הכם ביום השבת וראשי חודשים.

וכבר הערנו כי אם הגנו רואים כזאת וכזאת אצל היהודים הפזורים בין העמים, נוכל להבין מזה כי הי' זה כחק קבוע לבני ישראל, ונשתרש אצלם עד אשר גם אל כל המקום אשר הלכו לשם תקנו ויסדו להם את הדבר הזה.

ובספרו נגד אפיאן I, 22 בסופו יספר יאזעפוס ויעתיק שם דברי היוני אנאטהארכידעס אשר ידבר נגד כל אמונה בכלל ויתקלס שם ביהודים והנהגתם בימי תלמי לאנו מלך מצרים מיד אחרי ימי אלכסנדר מוקדן, דהיינו בימי שמעון הצדיק ויאמר שם היהודים יש להם עיר בצורה מאד ירושלים, והנם רגילים לשבת ביום השביעי בחבוק ידים, וביום הזה לא ישאו חרב ומלחמה, ולא יעבדו בשדה, וינחו מכל עבודה, כי אם ישבו בבתים קדושים, וישאו שם ידיהם קדש עד הערב וכאשר בא תלמי לאנו עם חילו לירושלים וכו'.

והנה היוני יתקלס שם ביהודים על אשר לא עמדו נגד תלמי לאנו ביד חזקה, ועל זה נעיר עוד, אבל הגנו רואים גם בדבריו את כל ענין הדברים. כי כידוע לא ישבו היהודים ביום השבת להתפלל עד הערב, אבל היוני הזה אשר גם יתקלס גם, כמובן שלא הי' עליו לדעת תכלית דבר ישיבת היהודים כל יום השבת במקומי הקדש, וחשב כי הגם מתפללים שם כל היום.

אבל כן הדבר כי ישבו שם ועסקו בתורה, וככל אשר כבר נתבאר. והנה הדברים האלה יסבו על הזמן אשר מיד אחרי אנשי כנסת הגדולה. והגנו רואים עוד כי לא הי' דבר לימודם איזה שעה בתוך היום, כי נראה שכל היום הי' מיוחד לזה.

והנאמר בזה על שבת הוא זה עצמו גם הנאמר בחשמונאים א' נ"ה על ראש חודש מאת אשר הי' לפני ימי החשמונאים.

וכן הגנו רואים מהדברים בספר מלכים ב' ד' כי לא הי' זה גם בימי הבית הראשון נהוג רק אצל סגולת העם לבד, כי אם שהי' זה גם אז כבר דבר כל העם בכלל, וככל אשר נראה זה גם מהדברים בספר ישעיה שם.

וכדרכי כל הדברים האלה הנעשים מכל כלל העם, שימצאו שם גם הרבה מהנלוזים מדרכי הטוב עד שהנביא הוכיחם שאין מעשיהם ומחשבותיהם חולכים יחד, והטוב מתחבר אצלם עם רעות רוח ויהי' אצלם חודש ושבת קרא מקרא און ועצרה יחד.

ומאירים לפנינו מתוך כל זה דברי הבריות בנמרא אשר רבותינו בעלי התוס' נתקשו בזה.

כי במס' מגילה ד' כ"ב: נאמר בנמרא תא שמע זה הכלל כל שיש בו ביטול מלאכה לעם כגון תענית צבור ותשעה באב קורין שלשה ושואין בו ביטול מלאכה לעם כגון ראשי חדשים וחולו של מועד קורין ארבעה. והנה מפורש בזה בלשון הבריתא. ושואין בו ביטול מלאכה לעם כגון ראשי חדשים וחולו של מועד.

אבל במס' חגיגה ד' י"ח אמרין מפורש להיפך ונאמר שם. ראש חדש יוכיח שיש בו קרבן מוסף ומותר בעשיית מלאכה.

וכבר נתקשו בזה התוס' במגילה כ"ב בדיה ושואין בהן וכתבו לתרץ זה. ויש לומר דוודאי מותר הוא בעשיית מלאכה לאנשים אבל נשים אסורות במלאכה לפי שלא פסקו נזמיהן במעשי העגלי.

ודברי רבותינו אלה נפלאו מאד, ולא נוכל לדעת מקום לדבריהם. וכי מה ענין נשים לכאן, והלא הדבר אשר ידובר עליו במס' מגילה הוא מהקריאה בבית הכנסת, לבלי לבטלם ממלאכתם, ונאמר על זה. ושואין בו ביטול מלאכה לעם כגון ראשי חדשים וחולו של מועד קורין ארבעה והלא דבר פשוט הוא שהכוונה שאין בו ביטול מלאכה לאנשים הבאים לבית הכנסת. ויותר מזה שהרי הדבר גם מוכיח על עצמו, שהרי מפורש בהבריתא. כל שיש בו ביטול מלאכה לעם כגון תענית צבור ותשעה באב.

והדבר ידוע כי תשעה באב אסור בעשיית מלאכה במקום שנהגו, והוא גם משנה מפורשת במס' פסחים ד' נ"ג (פ"ד מ"ה). "מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ובכל מקום תלמידי חכמים בטלים". והנה כי כן הלא יש בתשעה באב הרבה יותר ממנהג נשים לבטל ממלאכה, שיש מקומות שנהגו הכל באיסור מלאכה, ותלמידי חכמים בטלים בכל מקום. ובכל זה נחשב תשעה באב כברייתא זו עצמה ליום מלאכה, ובא עליו כל שיש בו ביטול מלאכה לעם.

ואיך אפשר להעלות על הדעת כי נגד זה תחשוב ברייתא זאת את ראש חדש ליום שאין בו ביטול מלאכה לעם מפני מה שנהגו רק הנשים.

ואמנם שגם אפי' נשים אין זה להם מנהג קבוע בראש חדש, ובירושלמי פסחים פ"ד ה"א שהוא כל המקור לזה הלשון שם הוא רק זה:

נשי דנהנין דלא למעבד עבדתא באפוקי שבתא אינו מנהג, עד ימי סדרא מנהג, בתרייתא ובחמשתא אינו מנהג, עד יתפני תעניתא מנהג, יומא דעירובתא אינו מנהג, מן מנחתא ולעיל מנהג, יומא דירחא מנהג.

ומבואר שגם אצל הנשים אין זה מנהג קבוע כלל, ודברי הירושלמי הם רק זה לבד לאמר שאלה מהנשים שנהגו כן אין זה מנהג בטל, כי אם מנהג שיש לו מקום, ולא מנהג טעות.

ועיקר הכל שמה ענין נשים לכאן, והרי כל הענין מדבר מקריאת התורה שלא לבטל את העם ממלאכתם בימים שיש שם ביטול מלאכה (צ"ג).

# קסו הימים הראשונים יסודי תקנות דרבנן

אבל אך לחנם נדחקו בזה רבותינו בעלי התוס' וכל הדברים פשוטים, על מקומם, ועל ענינם.

הרבר ידוע כי קריאת התורה בצבור היא מהתקנות הקדומות מאד, ובמס' בבא קמא ד' פ"ב נאמר כי הן מתקנות משה ועזרא, וזה יבואר לנו במקומו, וענין הדברים, וזה דבר מוסכם כי זמנם קדום מאד.

והברייתא במגילה שם הלא כל דבריה על עצם התקנה שאו תקנו שכל שיש בו ביטול מלאכה לעם כגון תענית צבור (צ"ד) ותשעה באב קורין שלשה, ושארין בו ביטול מלאכה לעם כגון ראשי חדשים וחולו של מועד קורין ארבעה. ובזמן ההוא, היינו בזמן שבית המקדש הי' קיים, הנה הי' לראש חדש דין איסור מלאכה מפני הקרבן אשר מהימים היותר ראשונים תקנו על זה ביטול מלאכה לעם למען יהיו פנוים ממלאכתם, למען ישמעון ולמען ילמדו, ויהי טעם התקנה על יום ראש חדש מפני שיש בו קרבן מוסף.

וכל זה הוא תקנות אשר על זה ידובר במס' מגילה שם.

אבל במס' חגיגה ד' י"ח אשר שם ידובר על דין תורה, ועיקר דברי הנמ' שם הוא לדון דין חול המועד ושקלא וטרי' שיהי' אסור מן התורה, ומדין ענינו של יום טוב, ומתוך קדושת היום.

על זה אמרינן שם בפשיטות על מה לששת ימי בראשית שאין בהם קרבן מוסף תאמר בחולו של מועד שיש בו קרבן מוסף:

ראש חדש יוכיח שיש בו קרבן מוסף ומותר בעשיית מלאכה.

והיינו שהרי ראש חדש הוא יום המותר בעשיית מלאכה מדין תורה. ואחרי שגם כל דבר התקנה מדרבנן, גם היא אינה מפני קדושת היום של ראש חדש עצמו, כי אם מפני הקרבן שהי' קרב או.

כי על כן אחרי אשר חרב בית המקדש ובטלו הקרבנות, בטלה התקנה מעצמה, לפי שמתחלתה הי' יסודה דבר הקרבן, ולא עצם קדושת ראש חדש (צ"ה). ועל דבר לימוד העם בכלל או גם בלא זה בהכרח סדירים אחרים.

שבת ד' כ"ד בר"ה או חמא כיון דלא אסור בעשיית מלאכה שכתבו, והא דאמר בפ"ג דמגילה וכו' ושארין בו ביטול מלאכה לעם כגון ראש חדש וחולו של מועד קורין ד' היינו מנהג בעלמא שאין רגילין לעשות מלאכה. הערה (צ"ד) עצם הדין הוא על תענית צבור שהי' גם בזמן המקדש, ותשעה באב נדף בכל מקום יחד עם תענית צבור, כמו שהוא כן בכל מקום.

ותשעה באב עצמו כבר נהגו בו בתחלת ימי גלותם שבבל, וכל זה יבואר לנו במקומו. הערה (צ"ה) ומה נבין כי צדקו מאד דברי בעל המאור בפסחים ריש פרק מקום שנהגו שכתב שם "מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושן, נראה שמסגרתו שמתחת למעלה אינו תלוי במנהג אלא אסור הוא בכל מקום ופירושו בירושלמי אינו בזמן שתהא עסוק במלאכתו וקרבנך קרב לכך אסור לעשות מלאכה ומכאן אנו למדין שבזמן הזה שאין קרבן דינו כשאר ערבי שבתות ושאר ערבי ימים טובים במקום שנהגו לעשות עושן לפי המנהג."

והראב"ד והרמב"ן ז"ל השיגו עליו שהרי כל דבר שבמנען צריך מנען אחר להתירו גם אם בטל הטעם. ולא ידעתי איך לא הרגישו רבותינו והלא ראש חדש יוכיח, שגם הוא נאסר מטעם זה עצמו, והוא מפורש בכתוב אצל דוד שנהגו בו איסור מלאכה, ובכל זה בזמן שאין בית המקדש מפורש בירושלמי. שאינו אלא מנהג לנשים במקום שנהגו.

ובהכרח שאין זה ענין לדבר שבמנען שצריך מנען אחר להתירו גם כשבטל הטעם, לפי שבזה לא בטל הטעם, כי אם שבטל הדבר עצמו.

ומכל זה יחד הגנו רואים שני הדברים, האחת והוא עיקר דברינו במקום הזה כי דבר שאין ספק הוא שזה שקראו כבר בימי שאל ודוד את היום שלפני ראש החדש יום המעשה, בניגוד אל יום הבא יום ראש החדש שלא עשו בו מלאכה, זה ודאי שהיתה זה תקנה מה שתקנו ראשי התורה עוד לפני זה ופשוט בכל העם. ומדברי התורה לא לבד שאין זכר שם מאיסור מלאכה בראש חדש, כי אם שכל דברי התורה מפורשים שאין בראש חדש איסור מלאכה, ודבר אין לראש חדש עם איסור מלאכה, ככל אשר כבר נתבאר.

ועל כן הגנו רואים מזה שכבר בימים היותר קדומים בימי שאל ודוד לבד ממה ששמרו ועשו את כל מצוות התורה הנה כבר הי' להם גם תוספי קדושה על התורה, ותקנות של ראשי התורה משמרת לחיזוק התורה.

ואמנם כי נוסף עוד לראות כי לא לבד בכל ימי הבית השני כי אם שנים בימי הבית הראשון היו שבת ורי"ה מיוחדים לענינם כי יבוא העם ויתאסף יחד לשמוע בלימודים וברי"ה עוד יותר לצורך עם שבשדות, כי יבואו העירה לשמוע דברי התורה והמצוה, ויהי' בזה סידור כללי להתפשטות התורה בתוך העם (צ"ו). וזה הוא היסוד היותר גדול בכל החקירה הגדולה הזאת, לחקור לדעת את אשר הי' כל ימי הבית הראשון, וככל אשר יבואר לנו בדברינו שם כי היו אז מעשי המצוות בתוך כלל העם, וזה הוא באמת עיקר הקבלה בכל מעשי המצוות, הנעשים וחיים בין יסוד העם, ונעזבים רק מהנחשלים והמוקצים שבהם, אשר בכל ריבוי מנינם נתבטלו נגד הטובים ואנשי הסנולה נושאי דגל תורת ד', וכל הנגררים ונמשכים אחריהם.

והגנו רואים שכל הדבר הי' לו סידור כללי אשר הלך כן גם בכל ימי הבית הראשון, וגם בכל ימי הבית השני.

ומראשית הימים דאנו כבר להפצת התורה והמצוה בתוך העם, ועל כן הנה בכל המעמדים, ובכל המאורעות השונים והמכשולים הרבים והגדולים אשר באו ויהיו, עמד מעמם כם, ויסודי התורה נשמרו מטובי העם בכל שהרתם.

והגנו רואים דרכי העם בכללו, אשר גם בארצות סוזריהם בין הגוים, ואל כל המקום אשר הודחו שם יסדו להם את כל זה, ויתנו נפשם להמוסדות האלה, אשר קנו מקומם בתוך חיי העם.

## פרק ל"ה.

ונשובה לדיני שבת הקיצונים, היינו האיסורים אשר גם דבר אין להם עם איסור של לא תעשה כל מלאכה, דבר האיסורים והתקנות הכוללות מרבנן אשר

לפי שנים ערב הפסח וגם ראש חדש לא נאסרו מטעם קדושתם הם, מטעם עצומו של יום, ולא היתה התקנה מפני היום, כל התקנה היתה ביסודה לאסור מלאכה אצל הקרבת הפסח והקרבת מוספי ראש חדש, ועל כן כשחבר בית המקדש ואין קרבן, אין עוד מה שיאסור עשיית מלאכה, ולא הטעם בטל כי אם הדבר עצמו. הערה (צ"ז) זה עצמו נאסר ביחשלי מועד קטן פ"ב ה"ג גם על חול המועד, ונאסר שם: אמר ר' בא בר ממל אילו הי' לי מי שיומנה עמי היתרתי בשר בכר וכו' כלום אסור לעשות מלאכה בחולו של מועד אלא מי שיהיה אוכלין ושחתי ויגעץ בתורה ואינן אוכלין ושחתי ופחיתין.

# הימים הראשונים יסודי תקנות דרבנן קסו

בעיקרם נועדו לתת להשבת את כל תארו ומראה פניו, ונחקרה לדעת זאת מתי הי' הזמן אשר כבר היו קבועים ועומדים.

הנה מקח וממכר בשבת ויום טוב, גם משא ומתן כללי גם מקח וממכר פרטי אסור בשבת ויום טוב מדרבנן, ועלינו לחקור זאת לדעת מתי נאסר זה, ובאיזה זמן היתה התקנה הנדולה הזאת.

הנה בכריתת האמנה הכוללת בימי עזרא ונחמיה, אשר נאמרו שם תקנות רבות אשר תקנו אז וכרתו אמנה עליהם נאמר בנחמיה י"א:

ובכל זאת אנחנו כרתים אמנה וכתבים ועל החתום שרינו לוינו כהנינו, ועל החתומים נחמיה וכו' ועמי הארץ המביאים את המקחות וכל שבר ביום השבת למכור לא נקח מהם בשבת וביום קדש (יום טוב).

ומזה הדבר מבואר שמקח וממכר עצמו מקח וממכר כללי היינו זה שלא יסחרו בני ישראל עצמם בשבת, ולא ישלחו מערבם בשבת, זה הי' אסור ועומד ונשמר מכל העם גם קודם זה (צ"ז).

האיסור אשר הוסיפו הם אז בתוך האמנה הי' רק זאת: ועמי הארץ המביאים את המקחות וכל שבר ביום השבת למכור לא נקח מהם בשבת וביום קדש.

דהיינו מה שדרוש לצרכי היום, פירות וירקות הנאכלין, או דגים ביום טוב וכדומה.

שאלו הי' גם מקח וממכר כללי מותר עד אז, ואלו הי' עד אז בין בני ישראל עצמם ההנות פתוחה, והחנוני מקיף, השולחני על שולחנו, והשוק הומה מלוקחים ומוכרים.

הרי דבר פשוט הוא שהי' להם לאסור זה תחלה, ואיך יאסרו לקנות דבר מה לצרכי אכילת שבת ויום טוב, אם השוק הומה מאדם המוכרים ולוקחים גם מסחור כללי.

אבל כל זה הי' אסור מכבר, ובני ישראל עצמם נחו ממשאם ומתנם ביום השבת ויום טוב (צ"ח) ועל כן תקנו אז תקנה הנוגעת כבר לקצה האחרון של איסור מקח וממכר בשבת ויום טוב, והוא שגם:

הערה (צ"ז) ובאמת כי יש לה גם שורש גדול בתורה במצות עשה של תשבות ועי' ברמב"ם הלכות שבת פרק כ"א הלכה א' ובהרב המגיד שם.

הערה (צ"ח) וראוי להעיר במקום הזה על דברי עמוס ח' ד', שמענו זאת השאפים אביון, ולשבת עניי ארץ לאמר ימי יעבר החדש ונשכירה שבר והשבת נפתחה בר'.

ורש"י ז"ל כתב שם, "יעבור החדש תרגום יונתן מתי תתעבר השנה ויבא חדש העיבור ולשון העברה הוא כמו (ירמיה מ"ו) העביר המועד, ולפי שדחוק את הקרבת העומר והשנה נמשכת והישן מתיקר, והשבת נפתחה בר מתי תבוא השמיטה ותיקר התבואה ונתפח אוצרות בר שלנו", וע"ש גם דברי הרב מלבים ז"ל, והפירוט היותר נראה בפירוש מתי יעבור החדש הוא חדש ניסן חדש הקציר שאז יש להעניי לקט שכחה ופאה או כפשוטו כדברי המבאר שם אשר כבר הובאו בהערה צ"א.

אבל איך שנפרש את הכתוב הזה, עדות הוא לישראל שכל חיי העם בכלל לקח עמדתו רק על פי התורה והמצוה, וכלל דרכי התורה המסודרים דברי עמוס הלא הגם כבר על חיי העם כלו בכללו.

ועמוס הנה הי' מקומו בין עשרת שבטי ישראל, ולא בין בני יהודה, וכיחזק היו הם היותר נבשלים והיותר מתרשלים בדרכי התורה, ובכל זה הנה הי' גם אצלם סדרי התקיים רק על יסודי דרכי התורה.

וכבר הערנו שזה הוא העיקר היותר גדול בכל התקירה הזאת, ובכל אשר נחקור נראה לפנינו כי כל המצוות בצביהם היו נהוגים ובאים, ואך על פי זה הלכו חיי העם בכללו.

ועמי הארץ המביאים את המקחות וכל שבר ביום השבת למכור לא נקה מהם בשבת וביום קדש.

וזה הי' אז מצרכי השעה לתקן מפני שהישוב עוד לא נתרקם כל צרכו, ודברים רבים הספיקו להם בני הנכר אשר סביבותיהם, ועל כן הי' אז צורך השעה בתקון כזה אשר כבית ראשון לא הי' צורך בו לפי שבני ישראל היו המספיקים לאחיזהם בעיר, והם לא מכרו בשבת גם מעצמם, כי מנוחת השבת היתה אצל העם בכללו דבר קיים ועומד ומסודר לכל פרטיו.

ואמנם כי הי' כזה בימי נחמיה עוד מכשול יותר גדול, כמבטע הדברים אשר כל מכשול לא יבוא בנפשו וימשוך אחריו גם מכשולים עוד יותר גדולים.

כי מפני אשר עדין לא נאסר לקנות מן העכורים דבר לצרכי שבת ויום טוב, פרץ אז קלקול יותר גדול, כי מתוך שהגוים היו מביאים זה ומוכרים בירושלים כי על כן התחילו גם עם שבשדות מהיהודים לעשות כן, ואלה בהכנים להביא זה לירושלים, נכשלו גם באבות מלאכות.

ואך על ידי כל הדברים האלה נוכל להבין את דברי הכתובים בנחמיה י"ג, אשר הנם תמוהים מאד גם בסדרם גם בהדברים עצמם.

ולשון הכתובים שם הוא:

בימים ההמה ראיתי ביהודה דרכים נתות בשבת ומביאים הערמות ועמסים על החמרים ואף יין ענבים ותאנים וכל משא ומביאים ירושלם ביום השבת, ואעיד ביום מכרם ציד, והצרים ישבו בה' מביאים דאג (דגים) וכל מכר, ומכרים בשבת לבני יהודה ובירושלם ואריבה את חרי יהודה ואמרה להם מה הדבר הרע הזה אשר אתם עשים ומחללים את יום השבת.

והדברים מתמיהים מאד, כי הנה ראה קלקולים גדולים כאלה, ובכל זה בהתקון אשר עשה על כל זה, אין זכר מדבר הקלקולים הגדולים ההם, ולא תקן דבר כי אם על המכירה לבד, ורק בירושלים עצמה, ולא עשה שום תקון אצל עם שבשדות, ונאמר שם מיד לאחר זה:

ויהי כאשר צללו שערי ירושלם לפני השבת ואמרה ויסגרו הדלתות, ואמרה אשר לא יפתחום עד אחר השבת, ומנערי העמדותי על השערים. לא יבא משא ביום השבת וילינו הרכלים ומכרי כל ממכר מחוץ לירושלם פעם ושתים, ואעידה בהם ואמרה אליהם מדוע אתם לנים נגד החמה אם תישנו יד אשלח בכם מן העת ההיא לא באו בשבת.

ואין כאן דבר על החילול הגדול אשר ראה בימים ההם, דרכים נתות בשבת ומביאים הערמות ועמסים על החמרים.

ואמנם כי גם הדברים שם בלשונו בהקלקול מפליאים מאד כי יאמר: בימים ההמה ראיתי ביהודה דרכים נתות בשבת ומביאים הערמות ועמסים על החמרים ואף יין ענבים ותאנים וכל משא ומביאים ירושלם ביום השבת ואעיד ביום מכרם ציד.

אבל מדוע לא הזהיר אותם על הכלאכות, ויאמר רק זאת. ואעיד ביום מכרם ציד.

ואיך עזב את ההמורות שבחמורות, ועסק רק בקלות.



גם זה עצמו אין לו ענין כלל את אשר ערבב הדברים יחד. בימים ההם ראיתי דרכים נאות וכו' ומביאים לירושלם ביום השבת' שלדורך נאות בשבת ולעשות כל האיסורים האלה הכל אחת, אם ישאר היין שם או יביאו זה לירושלים.

אבל כל הדברים פשוטים וילכו למשרים, כל הקלקול בא רק מזה את אשר הוכלים מבני הנכר הביאו פירותיהם לירושלים, ובני ישראל מפני שזה לא הי' אסור עדין קנו מהם צרכי אוכל נפש כענבים ותאנים.

ועל ידי זה נעשה עתה הרעה בירושלים את אשר לא הי' כלל בימים מקדם, כי נמכרו בחוצות ירושלים צרכי אוכל בשבת ויום טוב, על ידי הגוים אשר סביבותיהם.

או בא מכשול עוד יותר גדול, כי קנאו בהם עם שבשדות מבני ישראל להיות ענים ומרודם או גדול מאד כמו שהוא בנחמיה (ה' א'—ו') ואשר מצבם החמרי דלל מאד גם את מצבם הרוחני (טרם בוא עזרא ונחמיה) ובהיותם שם עוד בין הגוים, ויתחילו גם הם להביא יין ענבים ותאנים וכל משא, ועל ידי זה עברו גם על שבייתם בהמתם ויהיו עומסים על החמרים, ובלקחם יין מהנאות נכשלו גם בדריכת הנדרים, ויצאו מדהי אל דהי בכל עבודה בשדה.

ועל כן כל עיקר התקון לא הי' צריך להיות כי אם זאת לתקן המעוות הראשית הטאת, לאסור ולבטל את המכירות האלה ביום השבת ויום טוב, גם מן הנכרים, וזה הי' תקונם הכולל.

ועמי הארץ המביאים את המקחות וכל שבר ביום השבת למכור לא נקה מהם בשבת וביום קדש" (צ"ט).

ועל כן גם בראשית הדברים בס"י יג' שם ובהקלקול אשר ראה ביהודה באו הדברים יחד.

בימים ההמה ראיתי ביהודה וכו' ומביאים ירושלם ביום השבת ואעיד ביום מכרם ציד".

לפי שאך מזה הלך המכשול ובא, ואך על ידי זה נתפשטה הפרצה, ועל כן היתה כל אזהרתו להם. ואעיד ביום מכרם ציד".

ועל כן הי' כל התיקון נגד זה. ויהי כאשר צללו שערי ירושלם לפני השבת ואמרה ויסגרו הדלתות וכו' ומנערי העמדות על השערים. לא יבא משא ביום השבת".

ואך זה לבד תקן את כל הדבר לפי שאך זה לבד הי' הקלקול, ואך מזה באה או הפרצה.

הערה (צ"מ) והפרשה הזאת פרשה י"ג בנחמיה נקבצו בזה יחד כל התיקונים אשר פעל ועשה נחמיה ביהודה בזמנים שונים במשך ימי חיתו פחה ביהודה, ועל כל אחת מהם יסוים "זכרה לי אלקי לטובה", והדבר הזה מקלקול מכירת הגוים תקן הוא עצמו תחלה בתור פחה, וימנע זה ביד חזקת ויסגור הדלתות ויעמיד שומרים, אמנם זה יועיל רק לשעת, כי על כן בכריתות כתב האמנה מהתיקונים הגדולים עשו גם בזה תקן מולל, ויעשו על זה תקנה כוללת. "ועמי הארץ המביאים וכו' לא נקה מהם ביום השבת וביום קדש" ועל ידי זה הי' זה מאז לחק לישראל בכל דין התקנות המוללת מדרבנן.

ונפלא הדבר עד כמה יתאימו כל הדברים יחד, ועד כמה יגוללו לפנינו את כל פרשת המעשים, עד שהכתובים הולכים ומפרשים זה את זה, וכל סודי המעשים ההם בולטים לפנינו.

ובשנתבונן עוד גם בהפסוקים בישעיה ס"י נ"ה אשר גם בכל אשר ירצו לאחר זמנם הלא זה ודאי שהי' קודם אנשי כנסת הגדולה, וכבר בא שם בדברי הגבאי:

אם תשיב משבת רנלך עשות חפצך ביום קדשי, וקראת לשבת ענג לקדוש ר' מכבד וכברתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר או תתענג על וכו'. והדבר ידוע כי הנביאים אין דבריהם תקנות חדשות, כי אם להזהיר לשמור ולעשות ולקיים את אשר בידם והידוע ומפורסם.

ואם נצרך כל זה יחד או כל הדברים לפנינו כי אנשי כנסת הגדולה כבר כמעט לא חדשו דבר בנוגע לשבת, לא לבד בנוגע לעניני מצוות התורה שבוה דבר אין להם גם בכל התורה כולה, וכבר נתבאר לנו שזרמיה כבר הוכיח את בני דורו על הסוף וקצה כל הנכלל בכלל של לא תעשה כל מלאכה דהיינו הוצאה. אבל גם בנוגע לעיקרי התקנות מרבנן, וגם בנוגע לכל מראה פני היום במנוחה שלמה, ולקדש את יום השבת והמניעה ממשא ומתן, ולקרא לשבת ענג ולכבדו מעשות דרכי חול (וכברתו מעשות דרכיך) וממצוא חפצך ודבר דבר, כל זה כבר הי' נהוג ובא בימי הבית הראשון באין מחסור דבר אצל יסוד האומה בכללה.

## פרק ל"ו.

וראוי לנו להעיר בזה עוד על דבר חדש מאד בנוגע להימים הראשונים גם בהנהגתם.

הנה בנחמיה י"ג נאמר:

ויהי כאשר צללו שערי ירושלים לפני השבת ואמרה ויסגרו הדלתות ואמרה אשר לא יפתחום עד אחר השבת.

ורש"י ז"ל כתב: ויהי כאשר צללו כאשר נסו הצללים של ערב שבת בשערים צויתי לסגור דלתות העיר.

וכן כתב הרי"א אבן עזרא. צללו מענין צל והפעם הגעות הצל אל השערים. והרי"ש פרחון בערך צלל כתב. ומה נאמר כאשר צללו שערי ירושלים פי' בהעריב שמש מעל השערים צויתי לסגור הדלתות.

וכל הפירושים האלה בלתי מובנים כלל, הלא ודאי שלא עשה זה נחמיה שתיים שלש שעות לפני שקיעת החמה, כי אם רק סמוך לעת ערב.

ואיך אפשר שיאמר על זה. ויהי כאשר צללו שערי ירושלים דהיינו לפי פירושיהם כאשר הגיעו הצללים לשערים או כאשר נסו הצללים בשערים שזה הלא בעוד היום גדול (ק).

והרי"ש פרחון דקדק יותר וכתב. פי' בהעריב שמש מעל השערים אבל הוא רחוק לגמרי מלשון הכתוב. ויהי כאשר צללו שערי ירושלים.

ובכלל אין בכל ספר נחמיה מליצות וחידות וכל הדברים הגם שם רק דברים לעניננו.

הערה (ק) וחרב מלכים ז"ל פי' ק דבריו גם ספדש וכתב, "כאשר צלל שנתו הצללים בערב שבת אחר חצות".

ואין אלו כי אם דברי תימא לאמר שאסר עליהם הכל אחר חצות של ערב שבת.

והלא דבר ברור הוא שאם קצר הדברים ואמר רק. ויהי מלפני השבת ואמרה ויסגרו הדלתות בשערי ירושלים היו הדברים מובנים, ולא היה צורך יאמר. צללו שערי ירושלים לשון כזה אשר בכל האופנים אי אפשר לדעת מזה הזמן ביהודה.

אבל הכתוב הזה הוא באמת כפשוטו, ונוכל לדעת מזה ענין אחד ממעשי הימים ההם. וסדרי הדברים או בנוגע לשבת והצעת הדבר זה הוא.

במס' שבת ד' ל"ה: נאמר תנו רבנן שש תקיעות תוקעין ערב שבת ראשונה להבטיל את העם ממלאכה שבשדות שניה להבטיל עיר וחגירות שלישית להדליק את הגר וכו'.

ובמשנה במס' סוכה ד' נ"ג: (פ"ה מ"ה) אין פוחתין מעשרים ואחת תקיעות במקדש ואין מוסיפין על ארבעים ושמונה, בכל יום היו שם עשרים ואחת תקיעות וכו' ובערב שבת היו מוסיפין שש שלש להבטיל את העם ממלאכה וכו'. ובמשנה חולין ד' כ"ו (פ"ז מ"א) כל מקום שיש תקיעה אין הבדלה, וכל מקום שיש הבדלה אין תקיעה.

ובמס' שבת ד' ל"ה אמר רבן שמעון בן גמליאל מה נעשה להם לבבליים שתוקעין ומריעין ושובתין מתוך מריעין וכו' מנהג אבותיהן בידיהן. וזה הוא באמת מנהג קדום מאד.

אבל בימים ההם בירושלים אשר נאמר שם בנחמיה ו' ד'. והעיר רחבת ידים וגדלה והעם מעט בתוכה, ואין בתים בנויים.

ויהי העם מפורז מאד בתוך רחובות העיר הגדולה הזאת אשר מלפנים היתה רבתי בנויים, וכל העם נפוץ עתה ברחובותיה אחד הגה ואחד הגה.

ובפרט בהיות הדבר גם עבור עם שבשדות סביבות העיר וכמו שהוא במס' שבת שם. ראשונה להבטיל את העם ממלאכה שבשדות והסדרים היו חסרים עוד, והמכשלה רבה עוד ביניהם, ככל אשר נתבאר בפרק הקודם.

כי על כן תחת תקיעות עשו אז פעמונים וצלצלי שמע בכל שערי ירושלים מכל עברים, להשמיע קול לפני השבת אשר ישמע בכל פנות העיר להבטיל את העם ממלאכה.

וצללו שערי ירושלים הוא ממש כלשון הכתוב בחבקוק ג' פ"ז. לקול צללו שפתי.

והכתוב ירשום לנו באמת מכוון את הזמן מלפני השבת, הזמן אשר נקבע להבטיל את העם ממלאכה וזה הוא שיאמר:

ויהי כאשר צללו שערי ירושלים מלפני השבת ואמרה ויסגרו הדלתות. והדברים פשוטים ומבוארין.

## פרק ל"ז.

וכשנשוב להתבונן בתוך ימי המאורעות בבית שני, נשוב ונראה גם משם עד כמה די' או הכל ערוך ומסודר כבר מימים רבים, מהימים הראשונים לפניהם, גם כל פרטי תקנות דרבנן בדיני השבותין.

והנה יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן הם הזוג הראשון ודורם הוא הדור אשר אחרי אנטיגנוס איש סוכו תלמידו של שמעון הצדיק, אשר הי' בראשית ימי היונים. וימי פעולותיהם של יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן נופלים לפני ימי השמר, לפני ימי אנטיוכס עפיפאהנעס, ולפני כל ימי המלחמה הגדולה, לפני ימי החשמונאים, כי בתוך ימי המלחמה והשמד כבר נהרג יוסי בן יועזר, ויוסי בן יוחנן נפטר כבר עוד הרבה לפני ע"י עמוד 190.

והזוג הראשון הזה יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן איש ירושלים כבר נחלקו (משנה חנינה ד' ט"ז) יוסי בן יועזר אומר שלא לסמוך יוסי בן יוחנן אומר לסמוך. והננו רואים מזה שכל פרטי דיני השבותין כבר קנו מקומם מימים רבים לפניהם עד שהם כבר נחלקו, איך הדין במקדש, ובמצוות התורה סמיכה, וביום טוב ולא בשבת.

ובבבלי על המשנה בחנינה י"ט נאמר אמר רב שמן בר אבא אמר ר' יוחנן לעולם אל תהא שבות קלה בעיניך שהרי סמיכה אינה אלא משום שבות ונהלקו בה גדולי הדור, פשיטא שבות מצוה איצטריכא ליה זכו, ובירושלמי בא זה עצמו ומסיימי בה אמר ר' יוסי זאת אומרת שאדם צריך לכבוש את כובדו ולא כן מה אנן אמרינן אסור ליגע בבהמה ביום טוב.

ומבואר שהם בימיהם נחלקו כבר על דיני השבותין, היינו בדין הנוגע כבר לגדר אחד מפרטי דיני התקנות האלה להקור זאת איך הדין בזה במקדש ובמצוה, ביום טוב.

וכן נאמר לענין פרט אחר מהשבותין במס' סנהדרין ד' מ"ז תניא ר' אליעזר בן יעקב אומר שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא כדי לעשות סייג לתורה ומעשה באחד שרכב על סוס בישיבת בימי יונים והביאוהו לבית דין וסקלוהו לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך.

והנה זה שהביאוהו לבית דין וסקלוהו הוא מפני שהיתה אז השעה צריכה לכך, לפי שהרי אין זה כי אם איסור דרבנן, אבל זה מבואר שפרין האיש מה שהי' מפורסם וידוע מימים רבים לאיסור.

ובמשנה סוכה ד' נ"ז (פ"ה מ"א) נאמר החליל חמשה ושישה זה הוא החליל של בית השואבה שאינו דוחה לא את השבת ולא את יום טוב. והיי' זה דבר הנהוג ובא בימי המקדש, ולא דהו שבות כזה גם בשמחה של מצוה במקדש.

וכבר נתבאר לנו מחלקותם של בית שמאי ובית הלל, בסוף גדרם של פרטים רחוקים בכל דיני השבותין.

ובספר ראשון למכביים ב' ל"ה יסופר כי בראשית ימי השמר עוד טרם קמו מתתיהו ובניו האחים החשמונאים ויהליטו להפוך את ימי השמר לימי מלחמה או ברה העם לנפשם ויתחבאו עם נשיהם וטפם וכל אשר להם במערות ומנהרות, וכאשר השיגה אותם שם יד אויב ומתנקם ביום השבת, לא רצו לחלל את יום השבת גם על ידי שלטול אבנים ולא רצו לעבור גם על איסור מוקצה דרבנן. ועלינו לבאר את הדבר הזה מפני שחוקרי אשכנז לא לכד שלא עמדו לצרף את הדברים האלה לדעת מהם עד כמה הי' אז כבר הכל ערוך ומסודר

# הימים הראשונים יסודי תקנות דרכנו

מהימים הראשונים, כי אם שנסתבכו כל כך עד שמצאו בזה מקום לחוכה כרור וגלוי כי אז עדין לא נתנה תורה לישראל.  
והדבר הזה עלה בידם בנקל מאד, לפי שלא עמדו לחקור לא לדעת ומנם ולא מקומם וענינם של כל המעשים האלה.  
וגם לא עמדו על הדברים עצמם ויביאו רק איזה חצאי פסוקים מקוטעים לבלבל בהם את הקורא.  
והחכם קראכמאל-הזקן במורה נבוכי הזמן שער י' עמוד 56 פתאם יתחיל מן האמצע ויאמר:

כי על כן לפי כוונת מאמר זה אין עלינו לספר כל פרטי המלחמה ותהלוכותיה ונסמך כמה שיצטרך לנו מהם על הנמצא רשום בדברי יוסף הכהן וביחוד על שני ספרי דיה לחשמונאים וכו' ומאלה נעתיק. הנה איזה פסוקים בלבד להיותם ביותר מוכשרים להעמידנו על הענין שאנו מבקשים והוא תכונת האומה ותכונת הרוחני שבה בזמן הזה, ויקרעו את ספר תורת ד' לקרעים וישרפו אותם באש וכל אשר נמצא אתו ספר ברית ד' הכו לפי חרב, כאשר קמו מתחיהו הגבור הזקן ובניו ויתר ההסידים לעמוד על נפשם ועל תורתם כתוב: ויועצו כולם ביום ההוא לאמר, אם הלחם ילחמו בנו ביום השבת ויצאנו לקראתם ועמדנו על נפשנו ולא נמות כמות אחינו במערות, שמסופר שם שהאויבים באו בצדיה ביום השבת על המתחבאים במערות לשמור המצות ושלא הרימו את ידיהם לירות אבן או אפי' לסכור פי המערה מיראתם לחלל השבת. וכתוב: ויאמרו נמותה הפעם בנקיון כפינו.

ואחרי ההעתק הזה כבר חלה קראכמאל וגם ילד, ועל יסוד הדברים שבאיזה מקומות נשרפו ספרי הקדש כמו שהי' גם אחר זה בימי הגלות פעמים רבות על יסוד זה בנה לו חיתום חדש מכל כתבי הקדש (ק"א).  
ועל יסוד הכתובים הקטועים אשר העתיק מדברמותם במערה יקרא בקול (עמוד 58):  
ולמדנו מהמועתק בזה עוד שבתחלת המלחמה עדיין לא נשנית ההלכה אין לך דבר שעומד בפני פקוד נפש עם מדרשה וחי בהם ולא שימות בהם (ק"ב).

הערה (ק"א) טובה שלמה עשה עמנו קראכמאל-הזקן שלקח מזה רק חיתום חדש בהוספות רבות לכתבי הקדש, ולא לחמשה חומשי תורה, שהרי זה ודאי שעיקר הכל שרפו או האויבים והפושעים את ספרי התורה, וקראכמאל עצמו העתיק כן "ספר ברית ד'".  
והיש קץ לדברי רח, והאם באמת טעה קראכמאל לחשוב שאם שרפו באיזה מקומות איזה ספרי הקדש, לא נמצאו עוד אחר זה ספרי הקדש בכל ערי יהודה וישראל, (עי' דברינו לעיל עמוד 112) ואין ספק שלא לבד בכל ערי מושבות בני ישראל כי אם שגם בארץ ישראל עצמה נשארו עוד כתבה וכתבה, וכל מי שיש לו ידיעה בדברי הימים יודע איך מסר ישראל נפשם על התורה כמו שעשו בדרך ההוא עצמו, ואין ספק כי יותר מהכל שמר את ספרי הקדש ובכל המתבואים אשר התחבאו שם לקחו עמם את אור עינם.  
זה הוא באמת ענין דברי יונתן החשמונאי למלך שמארתא (חשמונאים א' י"ב ט') לאמר, כי יתנחנו בכפרי הקדש אשר הם נשארו בידם.

זה הוא באמת תפארת ישראל וגדולתו גם בכל אשר יקרה אותם כי תורת ד' כחותם על זרועם.  
הערה (ק"ב) להזכרת את הקרא נון קראכמאל להדבר תואר כזה כאלו כל הרבר בא לפנינו יחד עם הדרשה הזאת, ובנינו על זה.

אבל במקור היחידי לזה במשנה יומא ד' פ"ג אין גם וכו' משום דרשה, ועיקר דברי המשנה שם הנה גם הם רק על ספק נפשות שזוהא את השבת, ולא על פקוד נפשות עצמן, הם בספק פקוד נפשות, ובספק רחוק, אין שם אפי' רמז מקרא על זה במשנה עצמה, לפי שכל זה קבלה משוועה.

מתתיהו ובניו והנאספים אליהם מן החכמים נועצו ביום ההוא להלחם על נפשם ביום השבת.

וכמושבוע ועומד יאמר אחריו ההכם ויזים ח"א עמוד 143 :

ומחוראות שעה כאלה יצאו לפעמים תולדות הלכותיות אשר היו לחק ולא יעבור. באופן היותר ברור ראינו זאת במה שהי' איסור קיים ועומד להלחם בשבת החסידים בתחלת מלחמת החשמונאים מסרו נפשם עליו, ואז התירוהו בהוראת שעה, ולעתים שונים חזרו לנהוג בו איסור, ולאחר זמן הותר לנמרי ותולדות זה היתר הי' הכלל שהעמידו שפקוח נפש דוחה את השבת והי' להלכה קיימת אשר כל הרוחות לא יזוזה ממקומה אלה דבריו.

והנה הוא יודע את חלומותיו ממקום הזה באופן היותר ברור, ובכל זה היו נחמדים כל כך לבית מלחמתם עד שלבד ממה שלא ראו ענין הדברים שם, הנה גם ערכבו שני ענינים שאין להם ענין זה לזה כלל.

כי דין זה שמלחמה דוחה את השבת, הוא גם כשאין שם שום סכנה ופקוח נפשות כל עיקר.

ולשון הברייתא מזה במס' שבת ד' י"ט תנו רבנן אין צריך על עירות של עכו"ם פחות משלשה ימים קודם לשבת ואם התחילו אין מפסיקין, וכן הי' שמאי הזקן אומר עד רדתה אפי' בשבת.

ומבואר שידובר בזה כשהדבר הלוי ברצונם של ישראל, ולא ידובר בזה כלל כשעכו"ם צרים על ישראל, שאז הוא דבר שאין צריך לאמר.

ולשון הרמב"ם בה' שבת בפ"ב הלכה כ"ה צריך על עירות העכו"ם שלשה ימים קודם לשבת ועושין עמהם מלחמה בכל יום ויום ואפי' בשבת עד שכושרין אותה ואף על פי שהיא מלחמת הרשות.

אבל כי עוד יותר מכל זה כי גם טעו החוקרים האלה בעיקר הדבר, ולא ראו לא מתי היו הדברים האלה, ולא כל ענין המעשה הזאת.

כי באמת לא הי' שם לא דין פקוח נפשות, ולא דין מלחמה וגם אלו הי' זה בחול לא הי' שם מקום לא להקהל ולא לעמוד על נפשם, כל הדבר הי' אז עדין רק ככל שעת השמר ממושלי הארץ, אשר לא הי' בידם, כי אם או למסור נפשם על קדושת ד' או לברוח מהארץ.

כי אמנם המעשה הזאת היתה עוד טרם אשר עלה על דעתם כי יוכלו להתאחד ולעמוד בקשרי מלחמה עם היונים, ובימים ההם נסו רק כבודדים מתחבאים, עד אשר יעבור חמת המציק אשר כונן להשחיתם.

בני יהודה בימים שלפני זה כבר היו מימים רבים תחלה תחת הפרסיים ואחר זה תחת יד היונים, והם עצמם לא הי' להם לא צבא לוחמים ולא כלי קרב, וגם לא ידעו דבר מלחמה.

דק בנמרא באו על זה רמזים מקרא בכל דרכי הברייתות למעט אסמכתות וליכא מדי ולא רמזי, לכמון נאמר שם אפר רב יהודה אפר שמואל, אי חזאי התם הוה אמינא דדי עדימא מדידתו ודי בתם ולא שימית בהם.

וכל מי שיש לו ידיעה בנב' יודע גם מכל סוג הדברים שם שאין זה כי אם ספר על הקבלה, ולא שמה בו היץ.

אמנם כי עוד יותר מזה שנים בפנים הארץ חיתה אז יד בני יהודה עצמם באחייהם, כי המתיונים נשא ראש, וגם הכהן הגדול דוד או מהם, והם כרתו ברית עם היונים עם אנפיוכוס עסיפדאנעס לקרוא שמד על כל שומרי תורה ומצוה ולהכריח את ישראל להיות ככל הנוים עובדי עצבים. (עי' דברינו על הצדוקים מפיו ולהלן.) ועל כן לא מצאו כל אנשי חיל את ידיהם, בהיותם נרדפים גם מבחוץ גם מבפנים, גם מאת היונים אדוני הארץ, גם מאת אחיהם שונאיהם מנדיהם, אשר בידם נתנה הארץ, ויהיו עתה לכל לראש בפנים הארץ.

ולא עלה עוד על דעתם כי יוכלו להתחבר יחד ולקרוא מלחמה על היונים והיהודים המתיונים יחד, אשר כל הארץ בידם.

הם נסו, איש לעברו, להתחבא עד יעבור זעם ויהיו לנוודים בהרים, ויבואו במערות ומנהרות, וכאשר השיגה אותם גם שם יד אויב, ראו כבר את המות עין בעין, ויהי לפניהם רק או לתת ידם אל עובדי עבודה זרה ולכרע לבעל, או למות מות ישרים על קדושת השם.

ועל כן אחרי אשר לא רצו לחטא בנפשם, ולהתקומם נגד היונים במתי מספר אשר היו במערה בודדים בלא כלי נשק לא עלה על דעתם, לא רצו להלל את השבת גם בדבר היותר קל באין תועלת, ויאמרו תמות נפשם מות ישרים. ולשון הדבר מזה בחשמונאים סי' ב' :

ויהי כאשר באו פקדי המלך לעיר מודעית להעביר את העם מתורת ד' לעבודת האלילים וכו'. ויאמרו ישרי המלך אל מתתיהו לאמר הן איש נגיד ונכבד אתה בקרב עמך וכו' קרב אתה ראשונה לעשות את מצות המלך וכו' וישא מתתיהו את קולו וכו' וכאשר כלה מתתיהו את דבריו קרב איש אחד להקריב על הבמה לעז. וכאשר ראה זה מתתיהו, וירץ אליו בחמתו וימית אותו וכו' ויקנא לתורת אלקיו כאשר עשה פנחס לזמרי בן סלוא, ואחרי כן גם מן העיר בקראו בקול מי האיש החש לתורת ד' ילך אחרי, ויברחו הוא ובניו אל המדבר, ויניחו את רכושם בעיר, וכל האנשים אשר נגעה תורת ד' אל לבם עשו כמוהם וינוסו אל המדבר, ויקחו עמם את כל אשר להם נשיהם וטפם ומקניהם להסתתר שם מפני הרעה הגדולה אשר השיגה אותם, ויהי כאשר שמעו אנשי מלך היונים אשר בירושלים בעיר דוד כי נמצאו ממרים אשר לא ירצו לשמוע דבר המלך, וילכו להם אל המדבר להתחבאות במערות, ויקחו חיל גדול וכאשר מצאו את מקומם, חנו עליהם בשדה לעומתם וישימו אהליהם שם, ויכינו כל דבר מלחמתם עליהם ביום השבת, ויקראו להם לשלום ויאמרו, קומו ועשו את פקודת המלך וחיו, אבל הם השיבו לא נצא מזה, ואת פקודת המלך לא נעשה, ואת השבת לא נחלל, או מהרו בני החיל ויתנפלו עליהם, להראותם קשה, והם עמדו בדברם, וגם אבנים לא זרקו עליהם, וגם לא השתדלו לסכור פי המערה, באמרם אליהם, טוב לנו כי נמות מות ישרים, והשמים והארץ יעידו בנו כי אנשים נקיים הרגתם, או הרעישו היונים עליהם ויהרגו את כולם האנשים והנשים והטף, כאלף נפש, וכל מקניהם.

והנה כולם יחד עם נשיהם וטפם היו אלה נפש, ובאין כלי נשק, ויותר מזריקת אבנים לא יכלו לעשות והאם יעלה על הדעת כי מלא קמץ אנשים כאלה

עם נשים וילדים, בלתי מזוינים, עומדים בידים ערומות, יכולים להלחם עם מספר גדול ורב מחיל היונים הבאים עליהם בכל סדרי המלחמה, ובכל הדברים הדרושים לזה. ענין הדברים הנם רק כי אילו הי' זה יום חול היו מקיימים בנפשם תמות נפשי עם פלשתים, והיו זורקים עליהם אבנים להמית כמה שיוכלו, וגם היו משתדלים לחסום פי המערה למען אשר ינפּו רגלי האויב גם הוא בבואו לכלותם ויעלה לו מלאכתו הנוראה במהיר איזה אנשים אשר יכשלו אחר.

אבל להם עצמם לא הי' עוד כל תקוה להמלט ויראו כבר את המות עין בעין, ובהיות זה ביום השבת על כן אמרו נמות זכאים, ולא נחלל את השבת, באין תועלת של כלום.

ואין כאן ענין כלל לא לדין פקוח נפשות וגם לא לדין מלחמה בשבת אשר לא היתה אז עוד, ולא יכלה להיות.

ובכל הדברים אין זכר שם עוד ממלחמה, כל הנאמר שם לפני זה הוא רק זאת כי מתתיהו ובניו קרעו בגדיהם ויתאבלו, וכי בבוא פקיד המלך אל עיר מודיעים השיב לו מתתיהו חלילה לנו לשוב מאחרי מצות ד' וכו' וכאשר ראה אחד מבני ישראל הולך לעבוד ולזבח לשקוצי היונים בערה בלבו קנאת ד', וימית באש חמתו גם אותו גם את פקיד המלך, והוא גם וימלט יחד עם בניו אל המדבר וכמוהו עשו עוד רבים מישראל.

בחדשם כי לא ישימו לב לאנשים אשר הלכו להם לנוד במדבר, ולשבת בחנוי סלעים וסתר המדרנה המה נשיהם וטפם וכל קנינם, ולשמור שם חוקי ד'. עתה ראו כי ירדפו אחריהם כאשר ירדוף הקורא בהרים, ולא ירצו להניח גם לנוודים בראש צורים לשמור שם מצוות ד', עתה ראו מתתיהו ובניו כי אין דרך כי אם להקהל ולעמוד על נפשם, כי אם לא כן יכחדו כולם מן הארץ, כי גם אין נסתר מחמתם.

עתה ראו והכירו כי אין דרך כי אם אשר במתי מספר יאחזו בחרב נקם ברית, ולצאת מימי שמד לימי משיבי מלחמה, כי אם לא כן יכחדו כולם מן הארץ. וזה הוא הנאמר שם מיד אחר זה:

ומתתיהו והאנשים אשר עמו שמעו את אשר עוללו לאחיהם, ויצר להם מאד, ויועצו יחדיו לאמר אם עשה נעשה ככל מעשי אחינו לבלתי התיצב בפני הגוים בעד נפשנו ותורתנו, עוד מעט והשמידו אותנו, ויגמרו אומר ביום ההוא לאמר אם הלחם ילחמו אויבינו בנו ביום השבת ויצאנו לקראתם ועמדנו על נפשינו, ולא נמות כנוע אחינו בהמערות.

ומבואר ומפורש שאז באמת החליטו שני הדברים יחד, החליטו ראשונה, לצאת מכלל דרך של ימי השמד, ולהתיצב על דרך של מלחמה, להתקשר יחד ולעמוד על נפשם, ולהשיב מכה לחיק מניהם, לבלי לפשוט עוד צוארם למכת, כי אם לעמוד נגד האויב.

ואחרי שהחליטו כן נתחזק לבבם כי יהי' דרכם נכון, ונועצו כי יוכלו לעשות כן גם ביום השבת, לפי שאף שהנם עוד מתי מספר מפוררים ומפורדים, הנה בכל זה היא דבר מלחמה ויש תקוה לאחריתם, וכי בכל האופנים עליהם לעשות כל אשר ביכולתם כי כך היא דרכה של מלחמה, להנע את האויב ולהחלישו, וכי ישלם גם נפש תחת נפש, ולא נמות כנוע אחינו במערות.



# הימים הראשונים יסודי תקנות דרבנן

קעב

ומאז התנהגו באמת ככל דין מלחמה, וככל דין סקח נפשות.  
אבל דבר האנשים אשר מתו במערה זה הי' בעוד אשר כל מעשיהם הי'  
רק להתחבא עם נשיהם ושפם ומקניהם יחד במערות ומעדרות, ולא עלה עוד על  
דעתם כל דבר מלחמה.

ורק אחרי זה, אחרי דברי ההחלטה הזאת של מתתיהו ואנשיו, אך אחר זה  
נאמר שם:

ועל זה התאספו עתה אל מתתיהו תבונה מהיהודים הנבורים מישראל,  
מאלה אשר ברצונם הטוב נשארו אמונים לתורה, וכל אלה אשר ברחו מפני  
הסכנה באו אליו, ויהיו עמו להתחזק יחד, ועל ידי זה יסדו להם צבא חיל וכו'.  
ומבואר הדבר ומפורש גם מזה כי אך אחרי דבר המעשה הנראה הזאת כי  
דפו אחריהם גם בכל המספרים אשר התחבאו ויהרגו שם את כולם, אנשים ונשים  
ושפם, ואך אחרי אשר ההליטו אז מתתיהו ואשר עמו לעמוד על נפשם ולהלחם,  
אך אז התאספו אליו כל גבור מהבורחים, ואך אז הכינו להם צבא וחיל להלחם  
ואך אז יצאו מימי השמד לימי מלחמה.

ונפלא הדבר לראות את דרך החקירה אשר הלכו בה.  
כי הנה דברי קראכמאל-הזקן בזה הוא לדעת מתוך המעשים את הדבר  
היותר גדול והיותר נפלא שבכל חקירת חכמת ישראל ודוא תכונת האומה ותכונת  
הרוחני שבה.

ובכל זה השב שאין צריך לא לחקור לדעת את המעשים וגם לא להציעם  
כמו שהם עד שיאמר:

לפי כונת מאמר זה אין עלינו לספר כל פרטי המלחמה וכו' ומאלה  
נעתיק הנה איזה פסוקים לבד להיותם ביותר מוכשרים להעמידנו על הענין שאנו  
מבקשים והוא תכונת האומה ותכונת הרוחני שבה בזמן ההוא.

והנה העתיק לו איזה חצאי פסוקים, ומבלי לחקור על ענינם כל עיקר רצה  
לבנות עליהם כל יסודי דברי ימינו, עד חתימה חדשה לכל כתבי הקדש אשר  
גם דבר אין להפסוקים האלה עם זה.

וזה באמת טוב ויפה לפני מי שיחפוש דרכים איך להכחיש את דברי  
ימינו לטשטש את צורתם ולמחות את רשומם, אבל כמה הגם רחוקים מלדעת על  
ידם את תכונת האומה ותכונת הרוחני שבה.

והחוקרים האלה גם קראכמאל גם ווייס בהיותם נחפזים כל כך לדרכם  
שכחו שכל האיסור שם הי' רק איסור דרבנן, והיינו טלסול אבנים, שהוא רק  
איסור מוקצה.

ועל בן הנה תחת מה שחשבו החוקרים האלה להוכיח מהחצאי פסוקים אשר  
הביאו כי מהמעשה הזאת נראה כי אין תורה לישראל והכל מזמן היותר מאוחר,  
אחרי ימי החשמונאים.

הגנו רואים מהמעשה הזאת לגמרי ההיפך שלא לבד יסודי התורה אשר לא  
נתחדש בהם דבר כל עיקר.

כי אם שנם כל התקנות הכוללות, הנה גם כל אלה זמנם האחרון הוא  
זמן אנשי כנסת הגדולה.

ובכל מקום אשר נשא עין ולב לחדור אל תוך המעשים והמאורעות אשר היו מאז, נמצא לפנינו שכבר הי' הכל ערוך ומסודר ונהוג מהימים הראשונים ונשתרש אצל כל העם.

ובאמת גם כן מבואר הדבר בנוגע לאיסור מוקצה גם בברייתא בגמ' ובדברי ראשונים האמוראים עליה כי מפני שאיסור מוקצה הוא סייג וגדר גדול למנוחת ושמירת השבת החמירו בימי עזרא ונחמיה בתקנה זו עוד יותר מבימים האחרונים, לפי ששמו שכבר נתבאר ראו אז בימי נחמיה בתוך העם בארץ ישראל בקעה גדולה אשר הוכרחו לגדור בה גדר עד קצה האחרון.

ועל כן לא לבד שלא באה תקנת מוקצה בימים המאוחרים, כי אם שהדבר להיפך שכל שהי' בתוך התקנה הזאת תוספת חיווק על עצם התקנה נתבטל בימים האחרונים, ונשארה רק עצם התקנה לבדה.

והן דברי הברייתא בגמ' במס' שבת ד' קכ"ג :

תנו רבנן בראשונה היו אומרים שלשה כלים נישלין בשבת מקצוץ של דבילה וזוהמא ליסטרין של קדרה וסכין קטנה שעל נבי שולחן, התירו וחזרו והתירו, וחזרו והתירו, עד שאמרו כל הכלים נישלין בשבת חוץ מן המסר הגדול ויתר של מחרישה.

ובגמ' שם אמר ר' חנינא בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו דכתיב בימים ההמה ראיתי ביהודה דורכים גתות בשבת ומביאים הערמות וכו'.

ולשון רש"י ז"ל "משנה זו דלעיל בראשונה היו אומרים שלשה כלים ותו לא משום דהוו מולולים וכו'".

והיינו שעל הזמן ההוא הוא שנאמר בברייתא בראשונה היו אומרים שלשה כלים וכו'.

ומבואר בהברייתא שעד זמן התנאים שאחרי החורבן, הי' בזה שלשה זמנים שונים זה אחר זה, וכולם להיתר.

והיינו שבמשך הזמן שאחר זה כל ימי הבית השני לא לבד שלא נעשה בדין זה איזה סייג והוספת איסור כי אם שהוסיפו להקל, ולהחזיר ולהקל, וחזרו והקילו עוד יותר.

והי' כל זה בשלשה זמנים שונים, אחרי ימי נחמיה בן חכליה. התירו, וחזרו והתירו, וחזרו והתירו, עד שלבסוף אמרו כל הכלים נשלין בשבת חוץ מן המסר הגדול ויתר של מחרישה.

והן דברי המשנה שם ר' יוסי אומר כל הכלים נישלין חוץ מן המסר הגדול ויתר של מחרישה.

והוא דבר ההיתר האחרון האמור בברייתא. ומסקנת הגמ' שתחלה התירו דבר שמלאכתו להיתר והתירו בין לצורך גופו בין לצורך מקומו וכו'.

והצעת הדבר בכל זה כך הוא :

תקנת איסור שלטול מוקצה בתוך ביתו של אדם, ובכלי שימוש שהוא רגיל בהם, הוא באמת דבר שאין לו ענין עם עצם תקנת מוקצה ביסודה. אבל כשראו אנשי כנסת הגדולה בימי נחמיה שהשעה צריכה לכך, בהיות אז בארץ ישראל העולים הראשונים מעשים מאד ומפוזרים ומופרדים בין גויי

# הימים הראשונים יסודי תקנות דרבנן

קענ

הארצות, ומצבם החומרי וגם הרוחני מורה מאד, ונמצא ביניהם גם כאלה אשר בניהם הציג מדברים אשדודית, הוכרחו או להרחיב את תקנת מוקצה עד קצה האחרון.

אבל כאשר נתרקם הישוב אחר זה, והותחלו בארץ ישראל חיי סדרים, או ממילא קבלו שם אצל כל העם ימי השבת ויום טוב את כל פניהם מימים מקדם ולא הי' צורך עוד בסייגים רחוקים שאינם מעצם התקנה, התירו אחת אחת בזמנים שונים.

והיינו שעצם התקנה הכוללת של איסור מוקצה, עצם התקנה שנעשה לא מפני שהשעה צריכה לכך כי אם ככל סייגי תורה ומשמרת למשמרתה, אותה לא בטלו, ולא יכלו לבטל ולא הי' ענין כלל לבטל, שזה הוא סייגי לתורה, ומתקנות הראשיות.

אבל מה שהוסיפו על זה לא מעצם סייגי לתורה, כי אם מפני שאז בשעה זו היתה השעה צריכה לכך, הנה עתה כשראו בית דין הגדול של כל ישראל שצורך השעה כבר עבר. הקילו והתירו בזה היתר אחר היתר עד שישבו אל עצם התקנה של מוקצה והכנה, היינו אל עצם התקנה שנעשתה ככל סייגי תורה לא מפני שהשעה היתה צריכה לכך, כי אם מפני שהדבר עצמו צריך לכך משמרת למשמרתו וסייגי לגדר ככל התקנות הכוללות מדרבנן.

ומזה באמת באו כל המחלקאות הרבות של התנאים בידי מוקצה והכנה, שאין לנו דוגמתה וכיוצא בה בשאר דיני שבת ויום טוב.

לפי שהי' בפרטי דיני מוקצה חמשה זמנים שונים, עצם התקנה, ומה שבימי נחמיה הוסיפו בה עד קצה האחרון, ואחר זה מה שהתירו, וחזרו והתירו וחזרו והתירו ועל כן באו בזה מחלקאות שונות מה נכנס בדרך יסוד התקנה, ומה נתבטל מפרטי הדברים, וכידוע שגם ר' שמעון המיקל ביותר בכל דיני מוקצה מודה בנורמות וצמוקים, וכל היכי דדחינהו בידים, וכל שאינו יושב ומצפה, ודברים רבים כאלה, והיינו כל מה שנכנס גם לדעתו בדין עצם יסוד התקנה שבזה אין חולק.

## פרק ל"ח

וראו לנו להעיר במקום הזה על פקודת הרומיים אשר הביא יאזעפוס אלטטי' XIV, 10, 12 ויאמר שם:

אחד מהשלוחים האלה שלח הורקנוס (החשמונאי) גם אל דאלאבעללא, אשר משל או באזיען (מטעם ממשלת רומא) ויבקש אותו לתת חופש ליהודים (היושבים בין הגוים בערי אזיען) מעבודת הצבא, ולהניח להם ללכת בכל דרכי אבותיהם, וכי יוכלו לחיות על פי חוקי דתם, כאשר קבל דאלאבעללא את מכתב הורקנוס שלח תיכף לכל ערי אזיען, ולכל לראש לעיר עפהעזוס (Ephesus) העיר הראשה באזיען בנוגע ליהודים כתב גלוי לאמר:

בימי משרת הפריטאן ארשעמאן האימפראטאר דאלאבעללא אל הסענאט ואל הקאניסטרטט ואל העם מעיר עפהעזוס, אלכסנדר בנו של שהעאדארוס ושלוחו של הורקנוס בן אלכסנדר ינאי הכהן הגדול ונסיד היהודים הודיע לי כי היהודים לא יוכלו לקחת חלק בין צבא המלחמה, מפני כי ביום השבת לא יוכלו לשאת

כלי זיין, ולא יוכלו ללכת בדרך, וגם לא יוכלו להשיג מאכלות המותרות להם על פי החק ועל פי מנהגם, כי על כן הגני נותן להם חופש מעבודת הצבא ככל אשר עשו להם כן גם כל ההולכים לפניו.

והנה זה הי' בימי הורקנוס החשמנאי, אבל הנה מפורש בדברי הפקודה כי דאלאבעללא לא עשה כזה דבר חדש כי אם קיים בידם את אשר עשו להם גם כל ההולכים לפניו.

ונראים הדברים כי כל פעם בהתחלף הנציב ובכוא מרומא נציב חדש שקרו היהודים לקיים אצלו את זכויותיהם אשר בידם מימי קדם ולבלי יצטרכו לשלוח שלוחים מכל עיר ועיר בערי ארץ ישראל עשו זה על ידי נסיד היהודים בכלל, המושל ביהודה, אשר מימי הורקנוס ואילך היו גם הם תחת ממשלת רומא.

אבל זה הגנו רואים שכן עשו להם גם הנציבים הראשונים, ודבר שאין צריך לאמר הוא שדבר כזה אי אפשר כי אם בשידעו כל הגוים ההם אשר כל הדברים האלה קבועים וכאים אצל כל בני ישראל היושבים בתוכם, וכי אין כל זה חדשים מקרוב, אשר יעשו כן עתה מאוב הפצע, כי אם שכבר היו אצל בני ישראל מימים רבים לחוקי משפט, ומפורסמים להבר כל העם מימים מקדם.

וכל זה ידובר במקום הזה לא בארץ ישראל עצמה, כי אם על בני יהודה הסוורים בין העמים, בני יהודה אשר התישבו בין מושבות העמים בכל ערי ארץ ישראל. והדברים האלה אשר יפרט כי מפניהם לא יוכלו בני ישראל לבוא בצבא הוא כי ביום השבת לא יוכלו לשאת כלי זיין, ולא יוכלו ללכת בדרך, וגם לא יוכלו להשיג מאכלות המותרות להם על פי החק, ועל פי מנהגם.

והנה לא יוכלו ללכת בדרך הוא רק מפני איסור תחומין, וכידוע הנה תחומין דרבנן.

ומבואר שכן ידעו גם העמים אשר ביניהם ישבו בני ישראל כי הוא חוק לישראל אשר ישמרו אותו מימי קדם ולא יעברו עליו.

ונראים הדברים כי הי' לבני ישראל מעם לפרט בנוגע למאכלות אסורות שלא יכלו לשמור כבואם בצבא גם האסורים דבר תורה, וגם האסורים מדרבנן, היינו על פי מהגם בלשון הפקודה.

וזה יכול להיות לבלי יהיו מוכחשים, או גם לפרטם דבר השמרים מכל זה לבלי יאעזו בהם בדברים כאלה.

אבל מבואר הדבר כי כבר הי' הכל מפורד ובא כן מהימים הראשונים כמו שנתבאר.

וראנו בזה כי לא לבר הם מעצמם ידעו מה הוא דאורייתא ומה הוא מדרבנן, כי אם שגם במסרם דבריהם לפני ראשי הממשלה נזהרו בלשונם לבלי לערב יחד דאורייתא ודרבנן.

## פרק ל"ט.

וכדין מומאט משקים ההלכה דמומאט עצמן דאורייתא ולטמא אחרים דרבנן (ועי' סוגי' דמסכת' סו' י"ז).

ולשון חרמנים באבות המומאט פרק ז' הלכה א:

דבר מפורש בתורה שהאוכלין והמשקין מתממאין שנאמר מכל האוכל אשר יאכל אשר יבא עליו מים יטמא וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא, ואין האוכל שנממא מטמא אוכל אחר מן התורה ולא המשקין שנממאו מטמאין דבר אחר מן התורה, אבל מדברי סופרים נזרז על האוכל הטמא שאם נגע באוכל אחר טמאדו, וכן אם נגע אוכל הטמא במשקין טמאין.

ויסוד הדברים הן כדברי הנמרא במס' פסחים ד' י"ד דאמרינן שם: והא אין אוכל מטמא אוכל דתניא יכול יהא אוכל מטמא אוכל ת"ל וכי יתן מים וכי טמא הוא, הוא טמא ואין עושה כיוצא בו דתניא לאביי דאמר לא שנו אלא בהולין אבל בתרומה וקדשים וכי' אלא לרבינא משמיה דרבא דאמר מקרא מלא דיבר הכתוב לא שנו חולין לא שנו תרומה לא שנו קדשים אינו עושה יוצא בו וכי' אלא נהי דאין אוכל מטמא אוכל מדאורייתא מדרבנן מיהו מטמא. ומבואר כי מדאורייתא אין אוכל מטמא אוכל, ואין משקין מטמאין משקין, והמהלוקת במשקין הוא רק אם מטמא אוכל וגם בזה מסקנת ההלכה שמדאורייתא גם אין משקה מטמא אוכל.

ובכל זה הנה לפנינו בדברי חני ס"י ב' י"א נאמר: כה אמר ד' צבאות שאל נא את הכהנים תורה לאמר הן ישא איש בשר קדש בכף בגדו ונגע בכנסו אל הלחם ואל הגזיר ואל היין ואל שמן ואל כל מאכל היקדש ויענו הכהנים ויאמרו לא, ויאמר חני אם יגע טמא נפש בכל אלה היטמא ויענו הכהנים ויאמרו יטמא. ואיך שנפרוש את דבר שתי השאלות האלה אשר על השניה גם השיבו יטמא, דבר ברור הוא שכבר היו אז התקנות שאוכל מטמא אוכל, ושמשקה מטמא אוכל.

וכבר כתב גם רש"י ז"ל במס' פסחים ד' י"ד בדיה מקרא מלא: דאין אוכל מטמא אוכל לעולם, ונבואת חני מומאות דרבנן ניהו וכבר נזכרו כדלקמן, אבל דאורייתא לא מטמא אלא אוכל משקה ומשקה אוכל. וזה שכתב רש"י ז"ל. ומשקה אוכל הוא רק שיטפא דלישנא, ומסקנת ההלכה דגם זה מדרבנן (ק"ב).

וגם אם נרצה להוציא את הכתובים האלה לנמרי מפשטן, הנה גם אז יהיו בהכרח סדרי מומאה בהשאלה השניה (ק"ג).

הערה (ק"ב) כבר הערנו בפרק ל' על העיקר הגדול שפסח לנו כל דבר כמו שהוא מתוך הקבלה, ולא עשו שום דבר לדאורייתא על ידי דרשות, וגם במקום הזה אין שיש על זה דרשות, ואין שבאמת כל זה אמר מדרבנן והתלמוד בזה מאד, ובטמאת משקין עוד יותר, בכל זה סמך רק על בודי יסוד הקבלה וחדרי שותכר להם משם שזה רק מדרבנן, סמך לנו כן, מבלי פנות לכל הדרשות מלא, וכל זה יבואר לנו פריט בפרט הבא, מבלי להשאיר כל ספק בזה.

הערה (ק"ג) המבאר בשם הראב"ע וחר"א פירש, "באר קדש במשמעו, והיקדש אם נעשה קדש" וכי עיקר סבתו בשאלתו לא היתה כי אם לעשות מזה משל, ומיד כשענו הכהנים ויאמרו יטמא וישיא את מבוקשו ותפס בדבריהם לאמר כן תעם הזה וכו'" אלה דבריו, ובדרכם הלך גם הרב מלבים ז"ל. וזה אחד המקומות אשר חזק דרמי הפשט עזבו את הפשט הפשוט, ואלם בודי הדרוש. שלכך שאם ה"ל הדבר כן-הרבה יותר חזק להפכו ה"ל להעמיד שאלתו על האיש עצמו שהתנג בקדש לא יקדש, והנגע במומאה יטמא.

## הימים הראשונים יסודי תקנות דרבנן

ואמנם גם אם לא נרצה לבנות שום יסוד על הכתובים בחז"ל, הנה זה שלכל הפחות כבר ה"י כל זה מימי אנשי בנסת הגדולה יוצא לנו גם בלא זה. והנהננו רואים כבר ליוסי בן יועזר בדברי עדותו אשר העיד לפני חכמי הדור והוא לפני ימי השמר והדברים הנם לפנינו במשנה עדות פרק ה' משנה ד'. העיד יוסי בן יועזר איש צרידה על איל קמצא דכן, ועל משקה בית מטבחיא דאינון דכין, ודיקרב במיתא מסתאב.

ובמס' פסחים ט"ז וע"ז ד' ל"ז: נאמר על זה מאי דכן רב אמר דכן ממש, ושמואל אמר דכן מלמא אחרים אבל טומאת עצמן יש בהן, רב אמר דכן ממש קסבר טומאת משקין דרבנן וכי נזור רבנן טומאה במשקין דעלמא אבל במשקה בי מטבחיא לא נזור רבנן ושמואל אמר דכן מלמא אחרים אבל טומאת עצמן יש בהן קסבר טומאת משקין דאורייתא לטמא אחרים דרבנן וכי נזור רבנן במשקין דעלמא במשקה בי מטבחיא לא נזור. והיינו או שדברי יוסי בן יועזר הם על לטמא אחרים או גם על טומאת עצמן.

וזה אינו נוגע לדברינו, כי זה מפורש שכל דברי עדותו של יוסי בן יועזר ה"י בנוגע למקדש. אבל מזה מבואר שכל מה שנוגע לזה עצמו בחולין ולא במקדש (במשקה העזרה או המזבח) ה"י זה מימים הראשונים, רק שבימי יוסי בן יועזר או נסתפקו על פרטי דברים אם הוא גם במקדש כן או רק בחולין. וכמו שנסתפקו ממש כן בדין שבות של סמיכה, אם שבות זה של השתמשות בבעלי חיים נהג גם במקום מצוה במקדש, אשר מזה באה או המחלוקת הראשונה בדבר הסמיכה.

ואף כן נסתפקו אז גם בדבר תקנת משקים איך היתה במקדש. וזה העיד אז יוסי בן יועזר כי במקדש יש להתקנה דין אחר. על משקה בית מטבחיא דאינון דכין והעיד כן מפני שהיתה לו קבלה מפורשת על זה מה שקבל מראשי דור העבר שכל זה בחולין, לומר הוין לעזרה או למזבח. אבל זה מבואר מעצמו שעיקר התקנה היתה כבר מימים רבים לפני זה, מהימים הראשונים עד שבימי יוסי בן יועזר נסתפקו כבר בנוגע לפרט אחר התלוי בזה, והוא העיד קבלתו על זה מדבותיו. ובדברי יוסי בן יועזר ועדותו בזמן ההוא יש גם אחרת מה שהעיד עוד, ודיקרב במיתא מסתאב.

וכוונת דבריו ועדותו הוא מה שנאמר שם במס' ע"ז תניא נמי הכי ר' יהודה אומר קורות נעץ להם ואמר עד כאן רשות הרבים עד כאן רשות היחיד.

גם הנה לבר זה הרי לפי דבריהם היתה. שאלתו צריכה להיות, הן ישא איש בשר קדש ונגע אל הלחם חיקדש, שהרי אך זה לבר השאלה, אם יש כח בחקדש לקדש הנוגע בו. ומה ענק לכל אריכות דבריו, הן ישא איש בשר קדש בכנף כנף ונגע בכנפו אל הלחם ואל תנוד ואל תיין ואל שמן ואל כל מאכל חיקדש. ולכל היותר ה"י לשנון צדיק להיות, הן ישא איש בשר קדש ונגע אל הלחם או אל כל מאכל חיקדש. וחי אפשר להעמיד פירוש כי אם לאשר שכל זה בא מפני השאלה הסנה, אם יגע סמא נפש בכל אלה ודממא שבות שאל באמת סוד טומאות.

# דומים הראשונים יסודי תקנות דרכנו

קעה

והברייתא הזאת הובאה שם בנמרא למסקנא בפירוש דברי יוסי בן יעזר, ואמרינן שם:

ודיקרב במיתא מסתאב, וקרו ליה יוסף שריא יוסף אסרא מיבעיא ליה ועוד דאורייתא הוא דכתיב וכל אשר ינע על פני השדה וכו' אמר להו רבא לאו אמינא לכו לא תתלו ביה בוקי סריקי ברב נחמן הכי אמר רב נחמן ספק טומאה ברשות הרבים התיר להם, הוא הלכתא גמרינן לה וכו' הא אמר ר' יוחנן הלכה ואין מורין כן ואתא איזו ואורי ליה אורוי תניא נמי הכי ר' יהודה אומר קורות נעין להם ואמר עד כאן רשות הרבים עד כאן רשות היחיד.

ומלשון הגמ' תניא נמי הכי מבואר שענין דברי רב נחמן ודברי ר' יהודה אחת, וזה עצמו את אשר יאמר רב נחמן בלשוננו, ואתא איזו ואורי להו אורויי היינו זה עצמו מה שאמר ר' יהודה קורות נעין להם ועל ידי זה ידעו כל העם להתיר כן הלכה למעשה.

וכבר הערנו במקומות הרבה על כל כיוצא בזה שדברי האמוראים הראשונים בפירושי המשנה ודברי הברייתות בכל זה אחת הם, רק שיש אשר גרסו זה מתוך קבלותיהם מרבותיהם בפירושי דברי המשנה והם אמרו זה סתם ובסגנונם הם, ויש אשר גרסו זה מתוך קבלותיהם מרבה דמתניתא ומסידור הברייתות האחרונות המפרשות את המשנה (ק"ד).

וחוקרי אישכנו אשר היו נעלם מהם כל עניני הברייתות האחרונות בכלל, וכל ענין דברי האמוראים עמחם ועליהם, טעו בכל מקום לחשוב שהנם דברים נפרדים ועל כן יאמר החכם ווייס (ח"א עמוד 105) בדבריו על יוסי בן יעזר: ותפסתי פירושו של רב נחמן אשר הביא רבא משמו, ויש להעיר על המעשה שספר שם ר' יהודה כי יוסי בן יעזר נעין להם קורות ואמר עד כאן רשות הרבים עד כאן רשות היחיד, ולא נוכל להתחילט שהמעשה הזה יש לו יחוס עם ההלכה של יוסי, אבל זה ברור כי זה המעשה העיר את ר' נחמן על פירושו.

ולא שם לב לדבריו בעצמו, הן הוא עצמו יאמר שם שאין פירוש אחר לדברי יוסי בן יעזר כי אם כדברי רב נחמן, ואם זה המעשה העיר את רב נחמן על פירושו הלא כן גם יעיר אותנו.

אבל כל זה רק טעות, וכל כיוצא בזה אין זה השערות מהאמוראים, כי אם מקורם אחד עם מקור דברי הברייתות האלה, וממקום אחד יחלכו, ודברי הברייתא ודברי רב נחמן מקורם הקבלה על המשנה, וענינם אחד לגמרי, וכמו שבאמת בא על זה מפורש בנמרא, תניא נמי הכי.

וענין הדבר הוא כדברי המשנה במס' טהרות פ"ו מ"ז: איזו היא רשות הרבים שבילי בית נגלל וכן כיוצא בהן רשות היחיד לשבת ורשות הרבים לטומאה אמר ר' אליעזר לא הוזכרו שבילי בית נגלל אלא שהם רשות היחיד לכך ולכך וכו'. וכיוצא בזה היו שם מקומות הרבה אשר בעת שלות העם ידעו כולם כל זה, אבל אחרי המבוכות הנוראות ממלחמות מלכי מצרים עם מלכי סוריא אשר ארכו עשירות שנים ותהי בכל ארץ יהודה ללהט החרב המתהפכת, וכדברי

יאזעפוס XII, 3, 3 אשר כל ארץ יהודה נהפכה אז למדבר שממה, או גם נשבתו המקומות, וגם נשתנו שני נמור.

זהו הוא שעשה אז יוסי בן יועזר להעמיד קורות לסמן מקומות רשות היחיד ורשות הרבים וכתבו על הקורות של עין הסימן. ודיקרב במיתא מסתאבי לסימן שמקום זה דינו דין רשות היחיד, ועל ידי זה ידעו שכל שאין שם כזאת הוא רשות הרבים, ועל ידי זה ידעו עד כאן רשות הרבים ועד כאן רשות היחיד. ועל ידי זה עצמו הורה לרבים הלכה למעשה דין רשות הרבים לטומאה, אשר חבירו לא יצו להורות כן. אמר ר' יוחנן הלכה ואין מורין כן, ואתא איהו ואורי ליה אורייתא.

ונשובה ונראה בזה עוד הפעם גם דבר חדש בנוגע לכללי תורה, איך היו ערוכים ושמורים בידם לכל פרישה מהימים הראשונים.

הנה כבר נתבאר לנו בפרק ל"א בנוגע לדין ספיקי תורה, שגם התקנה מדרבנן שיש בזה, דהיינו בספק של חיש שלא בספק מעיקרה, להחמיר גם בו ולאסור. וגם התולדה היוצאה מזה כמו איסור שבויה לכהן, כל זה ה"ל כבר ערוך ומתוקן מהימים הראשונים וידוע ומפורסם לכל ככל הדברים הפשוטים וידועים למוסכמים מאז אשר היו כבר לפשוטות בפי כל העם.

והצד הזה בספיקי תורה הוא כבר הפרט האחרון מהם ככל אשר נתבאר שם. ואמנם כי בספיקי תורה יש גם צד שני, היוצא מכלל כל דיני שאר ספיקי תורה והוא בדיני ספק טומאה, שבהם רשות הרבים טהור ודאי ורשות היחיד טמא ודאי, ושניהם יצאו לנמרי מדין כל ספיקי תורה (ק"ה).

אבל מפני שזה עצמו מה הוא רשות הרבים לטומאה, ומה הוא רשות היחיד, זה עצמו כבר צריך הוראת חכם, וכמו שהוא גם במס' טהרות פ"ו משנה ד' ה"ט. הבקעה בימות החמה רשות היחיד לשבת ורשות הרבים לטומאה ובימות הנשימים רשות היחיד לכך ולכן, בסילקי רשות היחיד לשבת ורשות הרבים לטומאה וכו' הפרץ רשות היחיד לשבת ורשות הרבים לטומאה, ודינים רבים כאלה.

ועל כן אף שהלכתא נמרי להיתר, נהנו בה דין הלכה ואין מורין כן להדי' וכמו שנהנו כזאת עוד גם בימי ר' ינאי וכמו שהוא במס' ע"ז ד' ל"ז שם כי אתו לקמיה דר' ינאי אמר להו הא מיא בשקעתא דבנהרא זילו טבולו. ומפני זה עצמו יש גם מקומות שלא הותר זה ע"י בר"ש רפ"ה דטהרות, ויבואר לנו במקומו.

זהו העיד אז יוסי בן יועזר שאפשר להורות גם הלכה למעשה להיתר כשיש צורך בזה, ויסמן אז מפורש את המקומות על ידי קורות של עין להגביל רשות היחיד מרשות הרבים ולהבדיל ביניהם. ומבואר לנו גם מזה שכל סופי פרטי הדינים בכל זה, וגם סופי סופס של הגבולים הרחוקים מתקנות דרבנן היו כבר מימים הראשונים, ובימי יוסי בן יועזר השתמשו בהם ככל דרכי הדורות האחרונים.

וראו להעיר כי תחת אשר חוקרי אשכנז ישתדלו להראות כי היתה אז עת של חומרות על חומרות ותורה חדשה של גזירות וחומרות, נראה בזה לפנינו שלשה קולות גדולות כולן להתיר.



## הימים הראשונים יסודי תקנות דרבנן

קצו

וכן נראה זה מדברי חכמי דורו של יהושע בן פרחיה, הוא הדור של ימי השמד והמלחמות, ואשר ימי פעולותיהם נופלים אחר זה בימי יוחנן כהן גדול. ובתוספתא מכשירין ריש פרק שלישי נאמר: "יהושע בן פרחיה אומר הימים הבאות מאלכסנדראי טמאות מפני אנטילא שלהן אמרו חכמים אם כן יהיו טמאות ליהושע בן פרחיה וטהורות לכל ישראל".

והיינו שלא האו להחמיר מפני השש כזה. והעירו על המקום הזה בהיות הדברים גם ענין הגונע לכל יסודי דברינו. כי חוקרי אשכנז גם בהרנישם באיזה ציון הי' הדבר זר להם כל כך ורחוק מדיעתם עד שחשבו כי המקום הזה, והענין הזה הוא יוצא מכלל לעולם חדש, כי מצאו איזה הלכה כבר בדור השני להחשמונאים, בדור שאחרי ימי השמד. והרב פראנקעל בדרכי המשינה עמוד 35 בדברו על יהושע בן פרחיה הביא תוספתא זו וכתב:

וזאת ההלכה היא בענין הכשר וזה יורה כי מסכת מכשירין תתא בראשי המסכתות בענין קדמות הלכותיה ובבר העירו על זה לעיל פ"א. והנה תפס לו לשון כזה לבלבל את הקוראים שהרי אין כוונתו בגונע לסידור קבוע לאמר שממסכת מכשירין התחילו ויסדו אותה ראשונה בסדר המסכתות, כי הלא לדעת פראנקעל לא הותהל זה כל עיקר עד ר' עקיבא, וכמו שיאמר בעמוד 15. ובדור שלישי לר' יוחנן בן זכאי קם ר' עקיבא הוא האדם הגדול אשר ההל' ליסד המשינה וירה אבן פנתה".

גם כי לבד זה מה ענין להוכיח מכאן מתי נסדרה מס' מכשירין והלא על זה אין זכר בדברי תוספתא זו שכל דבריה אינם כי אם מחלוקת בדיון. אבל לשונו הוא מהסגנונים השונים אשר בחרו להם לבלבל את הקוראים. וכונתו לאמר: כי דיני מכשירין יבואו בראש הדינים אשר בדור חכמי ישראל לשם תורה בישראל. ובלשונו: בענין קדמות הלכותיה".

וכמה מיעוט חקירה צריך לדברים האלה גם לפי דבריהם, וגם אלו לא הי' לנו על זה כי אם הציון היחידי הלו, והמקום הזה לבדו. והאם יאמר אדם שלא פנו תחלה לא לדיני שבת ויום טוב, ולא לדיני עריות, ולא לדיני גיטין וקדושין, ולא לדיני שלי ושלך, ולא לדיני חובת קרקע תרומות ומעשרות שביעית וכלאים וערלה וכו' כי אם התחילו בדבריהם מדיני מכשירין. האם אפשר הדבר שמי שישים לב להקירת חכמת ישראל יאמר כן, והאם אפשר הדבר שמי שלא ירצה להונות את עצמו יכתוב כן.

והאם יכול הי' הרב פראנקעל לחשוב כי דיני מכשירין נאמרו לפני דיני טומאה, אשר גם דבר אין להם בלעדם. ואמנם כן כי גם לא חקר כלל לדעת ענין הדברים במקום הזה, ועל כן לא הבין גם ענינם לעצמם.

והנה יקרא זה הלכה ואמר: זאת ההלכה היא בענין הכשר. וכי היא ההלכה הראשונה אשר נשארה מהדורות אלה ונקראת בשם אומרה. אבל מה ענין הלכה לכאן, והרי אין זה כי אם שאלת הוראה, על פי הדינים הקבועים וידועים, שאלה של הוראה הנשאלת על מקרה פרטית על חשים

שבאו אז לארץ ישראל מאלכסנדריא, איך הדין בהם על פי דיני התורה הקבועים כמותם הנשאלות בכל יום גם בימינו, לדעתם מתוך הדינים הקבועים. שיהושע בן פרחיה השש לחיטים הבאות מאלכסנדריא לחשש אולי באו עליהם מים בתלוש מפני שרגילים שם להשקות השדות על ידי אנטליא, והוא משקה לרצון, והכמים לא חששו את החשש הזה, והשיבו לו אם רוצה אתה להחמיר על עצמך ולחוש לחששא זו הרי הרשות בידך, אבל אין כאן מקום לחוש לזה ולהורות לכל ישראל כן. וזה הוא ענין לשונם בתשובתם. אם כן יהיו טמאות ליהושע בן פרחיה, וטהורות לכל ישראל.

ופראנקעל עשה שם פלפול גדול וכתב:

אך יש להבין מה השיבו לו ההכמים. אם כן יהיו טמאות ליהושע וכו' וטהורות לכל ישראל. הכי אין נאמנות ליהושע והאיך החליטו. וטהורות לכל ישראל. ישאלו לעובדי דרך ולהבאים ויטבין מאלכסנדריא ואותותם לא ינכרו, אם דברי יהושע כנים הם אם לא.

וכל זה אינו כי אם פלפול של הכל, הם עצמם ידעו שהדבר כן הוא, אבל גם לדברי יהושע בן פרחיה, אין זה כי אם חשש רחוק, כי האנטליא תשקה את השדה, ואין דרכם לשפוך על התבואה התלושה המונחת בשדה, ויהושע בן פרחיה השש לזה מדרך חומרא, והכמים השיבו לו, אם חושש אתה לזה תוכל לחוש לעצמך, אבל לא להורות לרבים כן.

והוא בדברי התוספתא מעשרות פיג' והובאה בגמ' בוצה ד' ליה. דתניא המעביר תאנים ממקום למקום לקצות וקדש עליהם היום אמר ר' יהודה הלל לעצמו אוסר.

והדברים מבוארים שאין מחלקותם לא בשום יסוד אף לא באיזה דין מדיני הכשר לא דין כללי ולא דין פרטי, כל מחלקותם אינה אלא אם לחוש לחשש כזה במקרה הגא לידם או לא.

והמקום הזה גם הוא יורה לגמרי להיפך מחלומי של פראנקעל והגנו רואים גם כזה שכל הדברים היו כבר קבועים ועומדים פשוטים וידועים לכל, והם נחלקו רק בשאלה של הוראה אם לחוש במקרה זה חשש זה וזה, או לא.

ועל כן גם לא מנו מחלוקת זו בין המחלקאות, שכידוע לדבר פשוט בכל מקום שעד הלל ושמאי לא היתה מחלוקת כי אם בסמיכה לבד.

והדברים פשוטים מפני שבאמת אין כאן שום מחלוקת. בהלכה שהרי לא נחלקו בדיון, לא בדאורייתא ולא גם בשום דין דרבנן, וגם לא בסוף גדר של ולכה אם דאורייתא או דרבנן, כל דבריהם אינם כי אם איך להורות במקרה כזה, אם לחוש להם או לא, והכל על פי יסודי הדברים הידועים לכל.

ואך דבר פלא הוא לראות עד כמה היו רחוקים מידעת דברי יסודי חמשנה, ודבר זמנם.

כי כאשר מצא פראנקעל לפניו הקידה פרטית בדיון שאלה הבאה מימי יהושע בן פרחיה וחכמי דורו, אשר היו כבר בימי יוחנן הורקנוס וראשית ימי אלכסנדר ינאי, שאלה פרטית בדיני חיטים אשר באו מאלכסנדריא, אם לחוש

# הימים הראשונים יסודי תקנות דרבנן

קעז

שכבר הוכשרו או לא, הנה ה"י זה בעיניו זר כל כך עד שעל פי זה עשה את דיני הכשר להתחלת התורה, ולראש כולה. ובידיעות כאלה הרשה לו פראנקעל להיות למחלים בראשי החקירות האלה.

## פרק ארבעים.

ואחת מהתקנות הכוללות היא כתובת אשה אשר אינה כי אם תקנה מדרבנן (ק"ו) ועלינו לדעת הומן של תקנה זו.

הנה במשנה כתובות ד' נ"א (פ"ד מ"ז) נאמר: כתב לה שדה שדה מנה תחת מאתים וזו ולא כתב לה כל נכסים דאית לי אחראין לכתובתיך חייב שהוא תנאי בית דין. ובירושלמי ובבבלי מבואר שזו היא התקנה היותר אחרונה שנתקנה בדיני כתובה, וכי היא תקנת שמעון בן שטח.

והלשון בירושלמי כתובות ספ"ה בסדרן של התקנות זה אחר זה, בא שם: בראשונה היתה מנחת כתובתה אצל אבותיה והיתה קלה בעיניו לגרשה. חזרו והתקינו שתהא כתובתה אצל בעלה אף על פי כן היתה קלה בעיניו לגרשה.

וחזרו והתקינו שיהא אדם לוקח בכתובת אשתו כופות וקערות ותמחויים. וחזרו והתקינו (כצ"ל) הרא דתנינן (במשנה שם) לא יאמר לה הרי כתובתך מונחת לך על השולחן אלא כל נכסיו אחראין. שיהא אדם נושא ונותן בכתובת אשתו שמתוך שאדם נושא ונותן בכתובת אשתו היא קשה בעיניו לגרשה. והוא דתקין שמעון בן שטח שלשה דברים התקין שמעון בן שטח שיהא אדם נושא ונותן בכתובת אשתו, ושיהיו תינוקות תולכים לבית הפסר, והוא התקין שומאה לכלי וכו'. וכו'.

ובבבלי כתובות ד' ס"ב: אמר רב יהודה וכו' עד שבא שמעון בן שטח יתקן כל נכסיו אחראין לכתובתה תניא נמי הכי (ק"ו) בראשונה היו בותבין לכתולה מאתים ולאמנה מנה וכו' התקינו שיהיו מניחין אותה בבית אביה, ועדין כשהוא כועס עליה אומר לה לכי אצל כתובתיך, התקינו שיהיו מניחין אותה בבית חמיה וכו' ועדין כשכועס עליה אומר לה מלי כתובתך וצאי עד שבא שמעון בן שטח ותיקן שיהא כותב לה כל נכסיו אחראין לכתובתה.

ומבואר לפנינו שהתקנה היותר אחרונה שיש בזה היא תקנת שמעון בן שטח. ולפני ימי שמעון בן שטח כבר היו שם שלש תקנות שונות בזמנים שונים.

הערה (ק"ו) כבר כתבנו החוס' בספ' סוטה ד' כ"ז ב"ה איש איש דהא אמר רבן שמעון בן גמליאל דאמר בפרק בתרא דכתובות (ד' ק"י) כתובת אשה דאדיתא לאו ממזר דאדיתא אלא אית ליה סכך מדאדיתא דאדיתא תתם בפרק קמא ד' י' סכך סכך דאדיתא לכתובת אשה מן דתורת.

גבר נכתב לו זה בפרק ל', וכותב יתעב קצת החוס' בכתובת ד' י' ב"ה ודאל תתקנת וכו' שתייה בזה.

הערה (ק"ז) בבירושלמי דהא סתמא דירושלמי דהא מה שקבלו ב"י יתקן על המשנה, ובבבלי בא זה מ"ב יתקן, והיינו מה שקבל מ"ב וסמאל, זה עצמו, תניא נמי ת"כ' בבבליה, וגבר דקטע על כל כיוצא בזה במקומות דרבה כ"ב, (ועי' גם בפרק הוהוה) ספקו דבריהם אוד ממה שקבלו מהשנהא על המשנה וקבלו ק גם מהשנהא דהשנהא גם מה שנגזר על פי השנים סודי דהשנהא דהשנהא דהשנהא.

וכל זה בנוגע לאופן דבר הנחת הכתובה, אשר גם כל זה אחרי התיקון מעצם כתובה, וכל דיני כתובה ותנאי בית דין שבה ככל אשר יבואר.  
וכל זה הוא פשוט וכולט כל כך עד שלא הי' צריך גם לבאר הדבר. אבל כי חוקרי אשכנז בחפשי דרכים לאחר בכל האפשר זמן כל המעשים בישראל, כי על כן טעה החכם גרעטין להוכיח דוקא מתוך דברי הגמ' האלה דרוש ארוך של איחור הזמן.

ובזהו כי נעלמו ממנו כל דיני כתובה ותנאי כתובה עשה לו סלפול של קושיות איך אפשר עד ימי שמעון בן שטח גם שם כתובה והלא עד ימיו לא כתב לה מאומה, ועל כן הוציא לו מתוך דברי הגמ' אלה שלפני שמעון בן שטח לא הי' עוד כתובה בעולם.

ובחי' נאטע 14 עמוד 706 יאמר:

ווצא מזה כי כל עיקר כתיבת חוב הכתובה, וגם כל עיקר השם כתובה כל זה בא בראשונה רק בימי שמעון בן שטח, שהרי על מה שהניח לפני זה את סך כתובתה אם בבית אביה או בבית המיה לא יקרא כלל בשם כתובה והאחרונים יכנו כן מעשי הראשונים הכל בשם כתובה, וכן גם יכנו את הסך אשר הונה בימים הראשונים באומנים שונים גם כן בשם כתובה אלה דבריו.  
וסבור הי' החכם גרעטין שכל ענין הכתובה אינה אלא מנה ומאתים.

וטעה בדברים פשוטים, ולא ידע דברים סדורים ומפורשים במשנה מה שתכלול בכתובה הכתובה הזאת ומה שיכללו בתוכה כל תנאי בית דין שבכתובה אשר כולם נשארו כמו שהם וכמו שהיו, ורק בנוגע למנה ומאתים היו שינוים שונים.

כי עצם תקנת כתובה, היינו כל תנאי בית דין הכוללים בתוכה כל הנוגע לזכותי האשה

שהנשואין כוללים דינים רבים בין בנוגע לכסף נדוניא אשר הכניסה האשה, ונכסיה נכסי מלוג ונכסי צאן ברזל, וכל תנאי כתובה בנוגע להכנים אשר יולדו, וזכותם נגד שאר אחיהם בני נשים אחרות, וכל דיני מיגר אלמנותה ועוד דברים רבים כאלה.

וכולם יחד זה הוא תקנת כתובה, ונכללות בכלל של תנאי בית דין דהיינו תקון חכמים בדיני כתובה וכל זה יחד הי' נקרא בהשם הכולל כתובה.  
וכשם שנאמר במשנה כתובות ד' ג'א (פ"ד מ"ז) לא כתב לה כתובה בתולה ובה מאתיים ואלמנה מנה ממני שהוא תנאי בית דין.

כן נאמר במשנה שאחר זה:

לא כתב לה אם תשתבאי אפרקיך ואותבינך לי לאינתו ובכחנת אהרדינך למדינתך חייב שהוא תנאי בית דין.

וכן בנוגע לבניה נאמר שם במשנה ד' ג"ב:

לא כתב לה בנין דכרין דיהווי ליכי מינאי אינון ירתון כסף כתובתיך יתר על חולקיהון דעם אהוהון חייב שהוא תנאי בית דין (לא כתב) בני נוקבין דיהוויין ליכי מינאי יהוויין יתבן בביתי ומיתונן מנכסי עד דתגסבין לנוכרין חייב שהוא תנאי בית דין.

# הימים הראשונים יסודי תקנות דרכנו

קצת

ובמשנה שאחר זה:

לא כתב לה את תהא יתבא בביתי ומתזנא מנכסי כל ימי מינר אלמנותיך בביתי חייב מפני שהוא תנאי בית דין.

כך היו אנשי ירושלים כותבין, אנשי גליל היו כותבין כאנשי ירושלים, אנשי יהודה היו כותבין עד שירצו הירשין ליתן לך כתובתך לפיכך אם רצו הירשין נותנין לה כתובתה ופוטריין אותה.

וכבר הוכיחו בית שמאי במשנה יבמות ד' קס"ז: (פס"ז מ"ג) ראי' והוכחה לדבריהם מתנאי בית דין אלה, ונאמר שם:

בית שמאי אומרים תנשא ותטול כתובתה, בית הלל אומרים תנשא ולא תטול כתובתה וכו' אמרו להם בית שמאי והלא מספר כתובה נלמוד שהוא כתב לה שאם תנשאי לאחר תטלי מה שכתוב ליכי וחזרו בית הלל וכו'.

וכן נחלקו אדמון וחכמי דורו על פרט רחוק הנוגע לתנאי בית דין של בנן נוקבין וכו' יהויין יתבן בביתי ומתזנן מנכסי וכו'.

ונאמר במשנה כתובות ד' ק"ח: (פ"ג מ"ג):

מי שמת והגיה בנים ובנות בזמן שהנכסים מרובין הבנים יורשין והבנות זונות, ובנכסים מועטין הבנות יזונו והבנים יחזרו על הפתחים אדמון אומר בשביל שאני זכר הפסדתי אמר רבן גמליאל רואה אני את דברי אדמון.

והנה נחלקו בפרט רחוק הנוגע לתנאי בית דין שבכתובה.

וכל זה אינו נוגע כלל לתקנות שמעון בן שטח אשר הוא לא תקן דבר בכל תנאי בית דין שבכתובה וכל מה שעשה הוא בימיו הי' רק לתקן פרט אחד בדין מנה ומאתים, ואיך יזכרו בנוסה הכתובה, וגם הוא הנאמר במשנתנו שם:

כתב לה ידה שזה מנה תחת מאתים וזה, ולא כתב לה כל נכסים דאית לי אחראין לכתובתך חייב שהוא תנאי בית דין.

ואך זה לבד הוסיף שמעון בן שטח בתקנת כתובה, וזה היתה כבר התקנה היותר אחרונה בכל תקנות כתובה.

אבל ההוספה הזאת אינה יסוד חדש בתקנת כתובה, כי אם תוספת חיוזק לעיקר התקנה שיכתוב גם כל נכסי דאית לי אחראין לכתובתך.

וגם היושבים בחוץ לארץ כבר נמצא גם אצלם את כתיבת הכתובה בכל פרטי דברי הנשואין, וכבר פשטה אצלם מהימים הראשונים לא לבד עיקר התקנה כי אם גם הוסיפו בה דברים כפי הגדרש למקומם ביחוד, וגם זה כבר הי' בן מהימים הראשונים.

ובמס' בבא מציעא ד' ק"ד נאמר:

הלל הי' דורש לשון הדיוט דתניא אנשי אלכסנדריא (נמצא בתוכם כאלה) היו מקדשין את נשותיהם ובשעת כניסתן לחופה (קרה שם) באין אחרים וחוטפין אותן מהם ובקשו חכמים לעשות בניהן ממזרים, אמר להם הלל הזקן הביאו לי כתובת אמכם הביאו לו כתובת אמם ומצא שכתוב בהן לכשתכנסו לחופה הוי לי לאינתו, ולא עשו בניהם ממזרים.

והנה נאמר על זה בהבבביתא, הלל הי' דורש לשון הדיוט שכל שאינו תקין כללי של כל חכמי ישראל נקרא רק לשון הדיוט.

שהרי זה ודאי שההוספה הזאת בכתובותיהם של אנשי אלכסנדריא נעשתה

שם על פי חכמי המקום, והם תקנו כן לפי הדרוש למקומם ביחוד, והוסיפו זה בכתובותיהם למען הסר מכשול מדרך הרבים.  
בכל זה מפני שלא היו זה מתקנה כוללת של כל חכמי ישראל בכלל, יקרא זה רק, לשון הדיוט.

וכמו שכן הוא גם בכל שאר הדברים שבאו שם במס' בבא מציעא:  
ר' מאיר ה" דורש לשון הדיוט דתניא ר' מאיר אומר אם אוביר ולא אעביר אשלם במיטבא וכו' ר' יוסי ה" דורש, לשון הדיוט דתניא ר' יוסי אומר מקום שנהנו לעשות כתובה מלוה נובה מלוה לכפול נובה מחצה.  
שלושון הדיוט בכל זה היינו מה שהנהיגו במקומות ההם, אבל אין זה מתקנותיהם של בית דין הגדול של כל ישראל.

וראינו במקום הזה שגם תקנת חכמי המקום שם באלכסנדריא, מה שהוסיפו לתקנת המקום לכתוב בכתובותיהם, לבשתכנסי לחופה היו לי לאינתו גם זה היו כבר מומן רב שהרי בימי הלל כבר נשתכח הדבר, עד שלא ידעו ולא שמו אל לב.

ועל כן כאשר קרו שם מחדש מעשים כאלה יצאו עוררין ולעז, והדבר בא לפני חכמי ירושלים.

רק שהלל הזקן נשיא ישראל בהכמתו הנפלאה הבין שדבר שאי אפשר הוא, כי שארית ישראל, וגם אפי' הקלים שבהם, יפרצו לנהוג קלות ראש כזאת בדיני עריות, ואיך אפשר שישתמש שם מנהג כזה אשר יקרה כזאת בפעם בפעם, אם לא שיצא הדבר ובא מתחלתו מתוך מנהגי המקום בנשואין.

והבין בהכמתו כי בודאי שמו חכמי המקום לב לדברים כאלה ותקנו מה שתקנו, רק שברבות הימים הכל נשכח.

ואחרי שכל תנאי הנשואין היו דרכם לכלול בתוך הכתובה על כן הבין שבודאי ימצא זה ואמר להם, הביאו לי כתובת אמכם.

וכן הדבר כי שם תקנו זה וכתבו שם מפורש, לבשתכנסי לחופה היו לי לאינתו.

והנה נעשה גם חתיקון הזה כבר מימים רבים לפני ימי הלל, עד שבימי הלל כבר נשכח מעם הדבר וענין התקנה.

וכל הדבר מבואר מעצמו שעצם דבר הכתובה וכל תנאי בית דין שבה הוא מדימים היותר ראשונים.

וראינו גם בזה כי תורה אחת ומשפט אחד לכל ישראל, וכל התקנות הכוללות בזמנם ששמו מיד בכל ישראל, אשר כולם היו על פי התורה והמצוה ולבד יחידים המורשים מן הצבור או הגלויים מדרך הטוב, הנה כל חקלה בכללו שמרו משמרת התורה, וכל המצוות ודרכיהן היו יחד עם העם בכל מקום שהם שם.

## פרק מ"א

ובמשנה עריות פרק א' משנה ג' נאמר: הלל אומר מלא היו מים שאובין מוסלין את המקוה אלא שחייב אדם לומר בלשון רבו, ושמאי אומר תשעה קבין, וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא עד שבאו שני גרדיים משער

# הזמים הראשונים יסודי תקנות דרבנן

קעט

האשמות שבירושלים והעידו משום שמעיה ואבטליון ששלשת לוגין מים שאובין פוסלין את המקוה וקיימו חכמים את דבריהם.

והדבר ידוע שגם כשכל המקוה מים שאובין אם רק אין זה בכלי כי אם בקרקע, במקוה שבקרקע, הגה לשיטת הרבה מהראשונים אין זה אלא פסול מדרבנן, ועי' רמב"ם הלכות מקואות ריש פרק ד' ובכ"ס שם.

אבל גם להסוברים שכלו שאוב דאורייתא, זה הוא גם להם שכשהוא רובו מים מכונסין כשר מדאורייתא, וכשהוא עשירים ואחד סאין מים מכונסין ותשעה עשר מים שאובין, גם כשמילא בכתף כשר גם להם מדאורייתא.

ועל כן הגה עצם הדבר כשרוב מכונסין רק תקנה מדרבנן. והגו רואים שמפי רבותיו של הלל בבבל ומפי שמעיה ואבטליון בארץ ישראל העידו רק מה שכבר בנוע לפוף נדר התקנה.

ומבואר כי עיקר תקנה זו שמים שאובין פוסלין במקוה שבקרקע היתה קבועה מימים הראשונים, רק מפני שהוא דבר שאינו שכיח, כי רוב המקואות ככולם הגם נעשים ונשמרים בהכשר, כי על כן הי' אז בימי הלל, בימי הביור, אחרי ימי המבוכות של תקופת ארבעה דורות הקודמים גם ביור סוף שיעור של התקנה הזאת.

והעידו על זה מפי שמעיה ואבטליון, והלל העיד מפי רבותיו, וחכמי הדור על פי ידיעתם הכריעו שצדקה עדות זו שהעידו מפי שמעיה ואבטליון. אבל כל זה בנוע לדין היותר אחרון בכל דיני מקואות, סוף נדר של תקנה מדרבנן, אשר היא עצמה כבר הסוף מכל דיני מקואות כולם, ואי אפשר לדבר בה ולדון עליה, כי אם אחרי אשר כל דיני דאורייתא ודרבנן בדיני מקואות כבר ערוכים ושמורים לפניהם באין מחסור דבר.

ויש לנו עוד עדות מאת אשר הורו שמעיה ואבטליון בנוע לתקנה מדרבנן, וגם משם נראה זה עצמו כי הי' הכל כבר ערוך ומסודר לפניהם כמו לפנינו. ובמס' ביצה ד' כ"ה נאמר והתניא היה שקננה בפרדס צריכה לזמן, וצפור דרור צריך לקשור בכנפיה כדי שלא תחלוף מאמה, וזו עדות שהעידו מפי שמעיה ואבטליון.

והיינו הוראה שהורו.

אבל הדברים האלה הגם כבר מהפרטים היותר אחרונים של דיני הכנה ומוקצה, ואין להם מקום כי אם אחרי כל יסודי הדברים כולם מתקנה זו, ואחרי כל פרטי תולדות היסודות ההם.

וכן הדבר כי אל כל מקום אשר נשא עינינו ובכל מקום אשר נמצא לפנינו דבר גם מראשוני הראשונים, נראה שם שגם בהתקנת מדרבנן הגה כל יסודי הדברים היו כבר לפניהם ערוכים ושמורים בכל כמו שהם לפנינו, וכל דבריהם הם ילכו כבר על הפרטים הרחוקים מיסוד הדבר עצמו.

ועוד נשוב לכל הדברים האלה בדברינו על ימי עזרא ונחמיה וכתב האמנה (נחמיה י') אשר הוא סרך גדול ורחב בדברי ימינו.